طبيعة عيد رأس السنة في وادي الرافدين

هاژه نوزاد فقى ابراهيم[١]
د. محمدأمين على عبدالله[٢]

١. hazha.131123035@uor.edu.krd
٢. Mihamadamin72@gmail.com

١- قسم التاريخ والعلوم الإنسانية، راپەرین، رانيه ، إقليم كردستان، العراق.
٢- قسم التاريخ والعلوم الإنسانية، راپەرین، رانيه ، إقليم كردستان، العراق.

الكلمات المفتاحية: طبيعة العيد،رأس السنة، وادي الرافدين، أكيتو.

كيفية اقتباس البحث

ابراهيم , هاژه نوزاد فقى , محمدأمين على عبدالله , طبيعة عيد رأس السنة في وادي الرافدين ,مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، حزيران ٢٠٢٦, المجلد:١٦ ,العدد:٦ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نَسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered مسجلة في **ROAD**

Indexed مفهرسة في **IASJ**

The Nature of the New Year Festival in Mesopotamia

Hazha Nawzad F.Ibrahim1
Dr.Mihamadamin Ali Abdulla2

١ Department of History, College of Human Sciences, University of Raparin, Kurdistan Region, Iraq.
2Department of History, College of Human Sciences, University of Raparin, Kurdistan Region, Iraq.

1. hazha.131123035@uor.edu.krd
2. Mihamadamin72@gmail.com

Keywords : Nature of the festival, New Year, Mesopotamia, Akitu.

How To Cite This Article
Ibrahim ,Hazha Nawzad F,.Mihamadamin Ali Abdulla , The Nature of New Year's Eve in the Two Rivers Valley ,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, june 2026,Volume:16,Issue 6.

CC BY NC ND

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Abstract:
This research, titled **"The Nature of the New Year Festival in Mesopotamia,"** is a scientific historical study that sheds light on the nature of the New Year festival in Mesopotamia as a socio-natural phenomenon. This festival was inherently linked to the organization of time, political authority, and religious decrees. The primary objective of the study is to elucidate the emergence, evolution, and continuity of the festival's rituals across various historical eras. It asserts that the persistence of this festival over millennia testifies to its cultural and religious significance in Mesopotamia and its role in shaping the region's social and religious identity.The study aims to demonstrate the nature of the New Year, particularly the **Akitu** festival, and its role as a mechanism

for renewing royal authority, fostering social cohesion, and revitalizing the cosmic order from religious and symbolic perspectives. Based on an examination of the sources, the study concludes that the New Year festival was the product of natural and religious occurrences, as well as an intellectual and political system. It was observed continuously throughout all historical epochs, with the entire society participating without distinction, under the leadership of the king.The research employs a **historical-analytical methodology** and is structured into three main sections:The introduction and emergence of Akitu.The New Year festival throughout historical eras.The specific days and rituals of the festival.

الملخص:

تسلط هذه الدراسة الموسومة بـ (طبيعة عيد رأس السنة في وادي الرافدين) الضوء على طبيعة عيد رأس السنة في وادي الرافدين ككونه ظاهرة اجتماعية وطبيعية كانت مرتبطة بتنظيم الزمن والسلطة السياسية والقرارات الدينية، يتمثل الهدف الرئيسي للدراسة في توضيح نشأة وتغير واستمرارية طقوس وتقاليد هذا العيد في العصور المختلفة، مع التأكيد على أن استمراريته على مدى آلاف السنين تُعد دليلاً على أهميته الثقافية والدينية في وادي الرافدين وتأثيره في تشكيل الهوية الاجتماعية والدينية للمنطقة، تهدف الدراسة إلى إظهار طبيعة رأس السنة وخاصة عيد (أكيتو) ودوره كأداة لتجديد سلطة الملك وتعزيز وحدة المجتمع وتجديد تنظيم العالم من الناحيتين الدينية والرمزية. من خلال التأمل في المصادر نصل إلى نتيجة مفادها أن عيد رأس السنة كان نتاج حدث طبيعي وديني ونظام فكري وسياسي، وقد أُقيم باستمرار في جميع العصور التاريخية، وشاركت فيه جميع فئات المجتمع باختلافاتها تحت قيادة الملك. اعتمدت الدراسة على المنهج التاريخي-التحليلي، وتكونت من ثلاث نقاط رئيسية: الأولى: التعريف بعيد (أكيتو) ونشأته، الثانية: عيد رأس السنة في العصور التاريخية المختلفة، الثالثة: أيام العيد. بالإضافة إلى الملخص والمقدمة والبداية والخاتمة وقائمة المصادر، يتألف البحث من ثلاث نقاط رئيسية. تتناول النقطة الأولى تعريف أكيتو، باعتبارها مرادفًا لليلة رأس السنة. كما تُذكر فيها أوقات وأنواع الاحتفال بهذا العيد، وتطوره من عيد ديني إلى عيد سياسي وطني.

سروشتی جەژنی سەری ساڵ لە دۆڵی دوو ڕووباردا

توێژەر/ هاژە نوزاد فقى ابراهيم[١] **سەرپەرشتیار/ د. محمدأمین علی عبدالله[٢]**

قوتابی ماستەر/ ٠٧٥٠٨٢١٧٣٥١ **پرۆفیسۆری یاریدەدەر/ ٠٧٥٠١٠٤٢٦٥٥**

٣. hazha.131123035@uor.edu.krd

٤. Mihamadamin72@gmail.com

[١] بەشی مێژوو، زانستە مرۆڤایەتیەکان، ڕاپەڕین، ڕانیە، هەرێمی کوردستان، عێراق.

[٢] بەشی مێژوو، زانستە مرۆڤایەتیەکان، ڕاپەڕین، ڕانیە، هەرێمی کوردستان، عێراق.

پوختە:
ئەو توێژینەوەیە بە ناونیشانی (سروشتی جەژنی سەری ساڵ لەدۆڵی دوو ڕوبار) توێژینەوەیەکی مێژوویی زانستیەو تیشک دەخاتە سەر سروشتی جەژنی سەری ساڵ لە دۆڵی دوو ڕوبار وەکو دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی و سروشتی کە پەیوەندی هەبووە بە ڕێکخستنی کات و دەسەڵاتی سیاسی و بڕیارە ئاینیەکان، مەبەستی سەرەکی توێژینەوەکە ڕوونکردنەوەی سەرهەڵدان و گۆڕانکاری و بەردەوامی ڕێ و ڕەسمەکانی جەژنەکەیە لە سەردەمە جیاوازەکاندا، جەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە کە بەردەوامی ئەو جەژنە لە ماوەی هەزاران ساڵدا گەواهییە بۆ گرنگیە کلتوری و ئاینیەکەی لە دۆڵی دوو ڕوبارو کاریگەری لە دروست بوونی ناسنامەی کۆمەڵایەتی و ئاینی ناوچەکە، ئامانج لێ بریتی یە لە نیشاندانی سروشتی سەری ساڵ بە تایبەت ئەکیتۆو ڕۆڵی وەک ئامرازێک بۆ نوێکردنەوەی دەسەڵاتی پاشاو بەهێزکردنی یەکگرتوویی کۆمەڵگەو نوێکردنەوەی ڕێکخستنی جیهان لە ڕوی ئاینی و سیمبولی، بە تێڕامان لە سەرچاوەکان دەگەینە ئەو ئەنجامەی جەژنی سەری ساڵ دەرەنجامی ڕوداوێکی سروشتی و ئاینی و سیستمێکی فکری و سیاسی بوو، لە هەموو سەردەمە مێژوویەکاندا ئەنجام دراوەو بەردەوامی هەبووە، هەموو کۆمەڵگە بە بێ جیاوازی بەشداری تیادا کردووە بە سەرۆکایەتی پاشا.
توێژینەوەکە بە میتۆدی مێژوویی-شیکاری نوسراوەو پێکهاتووە لە سێ خاڵ، یەکەم: ناساندنی ئەکیتۆ و سەرهەڵدانی، دووەم:جەژنی سەری ساڵ لەسەردەمە مێژوویەکاندا، سێ یەم: ڕۆژەکانی جەژن.

کلیلە وشەکان: سروشتی جەژن، سەری ساڵ، دۆڵی دوو ڕوبار، ئەکیتو.

پێشەکی:

جەژنی سەری ساڵ بریتی یە لە کۆمەڵێک ڕێ و ڕەسم و چەند بەرنامەیەکی دیاریکراوی کاتی لە دەستپێکی ساڵدا بەپێ ی ڕۆژژمێرێکی ڕەسمی یان ژینگەیی بەڕێوە دەچوو، ئەو بۆنەیە لەبنەڕەتدا پەیوست بوو بەڕێکخستنی کات، گۆڕانی وەرزەکان، دەستپێکی ساڵی کشتوکاڵی و وەک ئامرازێک بۆ ڕێکخستنەوەی ژیانی شارستانی و ئابوری و سیاسی و ئاینی بوو، لە مێژووی کۆندا جەژنی سەری ساڵ تەنیا جەژنێکی ئاسایی نەبوو، بەڵکو سیستمێکی ڕێکخراوی کات بوو، کە تێیدا ڕۆژ و شوێن و ڕۆڵی لایەنە جیاوازەکانی وەک پادشا و پەرستگاو کاهینان دیاری دەکران، لە زۆربەی ناوچەکاندا ئەو جەژنە لە کاتێکدا ئەنجام دەدرا کە گۆڕانێکی سروشتی ڕووی دەدا، وەک هاتنی بەهار و بارینی باران و هەڵکشانی ڕوبار، یان دەسپێکی مانگێکی ڕەسمی کە جەژنەکەی بەژینگە و ئابووری ناوچەکە دەبەستەوە.

ئامانج و گرنگی توێژینەوەکە: ئامانج لە توێژینەوەکە ناساندنی جەژنی سەری ساڵە لەدۆڵی دوو ڕوبار و چۆنیەتی بەڕێوەچوونی سروشتی جەژنەکە لەسەردەمە مێژوویە جیاوازەکاندا، باسکردن لەجەژنی سەری ساڵی دۆڵی دوو ڕوبار تەنیا باسکردنی جەژنێکی کۆن نیە، بەڵکو دەروازەیەکە بۆ تێگەیشتن لەئاین و سیاسەت و کلتور و بیرۆکەی نوێ بوونەوە لەیەکێک لەکۆنترین شارستانیەتەکانی جیهان، ئەو جەژنە سەرچاوەی زۆرێک لەجەژنەکانی دواتریش بووە و تاکو ئێستاش یاد دەکرێتەوە لەلایەن کلدانی و ئاشوری و سریانیەکانی عێراق و دەوروبەری.

میتۆدی توێژینەوەکە : توێژینەوەکە توێژینەوەیەکی مێژووییە و باس لەسروشتی ئەنجامدانی بۆنەیەک دەکات، بۆیە زیاتر میتۆدی مێژوویی بەکارهاتووە بۆ گواستنەوەی زانیاریەکان، هەندێ جاریش سود لەمیتۆدی شیکاری وەرگیراوە.

کێشە و بەربەستەکانی توێژینەوە: نوسینی توێژینەوەیەک لەبارەی سروشتی جەژنی سەری ساڵ لەدۆڵی دوو ڕوبار کەچەند سەردەمێکی جیاوازی مێژوویی گرتۆتە خۆی و جیاوازی لەکات و شوێنی بەڕێوەچوونی ئاهەنگەکەدا هەبووە یەکێکە لەئاستەنگەکان، هەروەها ئەوەی لەسەردەمی پێش مێژووشدا دەق نوسراو نیە دەربارەی بۆنەکە و ئەو دەقانەش کەلەسەردەمە مێژووییەکاندا هەن توشی شکان و زیان هاتوون، ئەوانەش وای کردووە تەواوی وردەکاریەکانی جەژنەکە نەگاتە دەستی توێژەران و کەم و کورتی لەزانیارییەکاندا هەبێت، جگە لە وە زۆربەی توێژینەوەکان سەرنجیان خستۆتەسەر هەزارەی یەکەمی پ.ز و سەردەمی بابلی و کەمتر شیکاریان بۆ سەردەمەکانی پێشتر کردووە، ئەمەش بووەتە هۆی دروستبوونی بۆشایی زانستی لەتێگەیشتنی تەواو لەسروشتی سەرەتای جەژنەکە لەدۆڵی دوو ڕوبار.

بەگشتی توێژینەوەکە جگەلەپوختە و پێشەکی دەسپێک و دەرەنجام و لیستی سەرچاوەکان پێکهاتووە لە سێ خاڵی سەرەکی، خاڵی یەکەم باس لەناساندنی ئەکیتۆ کراوە، چونکە وەک هاو واتای جەژنی سەری ساڵ بەکاردێ، بەکارهێنانی وشەکە ڕوون کراوەتەوە، لەسەردەمە جیاوازەکاندا لەگەڵ سەرەتای سەرهەڵدانی جەژن وەک جەژنێکی ئاینی و سروشتی، خاڵی دووەم باس لەجەژنی سەری ساڵ لەسەردەمە مێژووییەکاندا کراوە. ئاماژە دراوە بەکات و جۆری ئەنجامدانی جەژنەکە و پەرەسەندنی لەجەژنێکی ئاینی سروشتییەوە بۆ جەژنێکی نیشتمانی سیاسی، لەخاڵی سێیەمیشدا باس لەو ڕێ و ڕەسمانە کراوە کەئەنجامدراون لەڕۆژانی جەژندا.

دەستپێك:

جەژن و بۆنە ئایینییەکان پێگەیەکی گرنگیان هەبوو لە ژیانی ڕۆژانەی خەڵکی وڵاتی دوو ڕوباردا، لە ڕۆژانی دیاریکراوی ساڵدا بەڕێوە دەچوون و ڕەگ و ڕیشەیان بۆ چاخەکانی پێش مێژوو دەگەڕێتەوە[علی ، 1985، 207]کە کشتوکاڵ و ماڵی کردنی ئاژەڵ بۆیەکەمجار بووەتە هۆی دەرکەوتنی پشووە کاتیەکان لەهەندێک وەرزی دیاریکراودا وەک پاییز و بەهار[النعيمي، ٢٠١١، ١٢]، هەموو دانیشتوان بەبێ گوێدانە چین و توێژ و پێگەی کۆمەڵایەتی بەسەرۆکایەتی پاشا ئاهەنگیان دەگێڕا[الأمين، ٢٠١٨، ١٣١]، دانیشتووانی وڵاتی دوو ڕوبار جەژن و بۆنەی جۆراوجۆریان هەبووە و زۆربەشیان سروشتێکی ئایینیانەیان هەبووە[كونتنيو، ١٩٨٦، ٤٧٤] ، لە ناو ئاهەنگە جیاوازەکاندا جەژنی سەری ساڵ لە گرنگترین و پیرۆزترین جەژنەکانی وڵاتی دوو ڕوبار بوو، مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ (٧٠٠٠پ.ز)، پشویەکی گشتی بوو، بەتایبەت چونکە پێیان وابووە مرۆڤ دروستبووە بۆ پەرستنی خواوەندەکان ودروستکردنی پەرستگاو ئەنجامدانی مەراسیم وپێشکەشکردنی قوربانی بۆیان[زايد، ١٩٦٦، ١٤٩]، بۆیە بۆ هەر خوداوەندێک جەژنێکی تایبەتیان هەبوو، لەگەڵ سەری ساڵیشدا بەردەوام زاراوەی ئەکیتو AKITU بەکارهاتووە لە وڵاتی دوو ڕوباردا[Nakata, 1968, 48]، و ئەو زاراوەیەش تایبەت نەبووە بە شانشینێکی دیاریکراوەوەو دانیشتووانی ئەو وڵاتە هەر لە سەردەمی سۆمەرییەوە[1] **Sumerans(٣٠٠٠-٢٣٧٠پ.ز)**بەکاریان هێناوە بەمەرجی بوونی پەیکەری خوداوەندی سەرەکی وڵات[الأمين، ٢٠١٨ ، ١٣١]، هەرچەندە لە نیوەی دووەمی هەزارەی چوارەمی پ.ز ئەکیتۆ وەک جەژنێکی فەرمی و ڕێکخراو بوونی نەبوو، بەڵام بنەمای بیرۆکەی سەری ساڵ لە شێوەی مەراسیمە ئایینیەکاندا هەبوون، کە زیاتر لە ناو سیستمی جەژنی ئەکیتۆدا مانای خۆیان وەردەگرن، لە بەر ئامادەیی وشەکە بە بەردەوامی و هەندێک گوزارش لێکردنی وەک هاومانای سەری ساڵ سەرەتا باسکردنی ئەکیتۆ بەپێویست زانراوە وەک چوارچێوەیەکی گشتی جەژنی سەری ساڵ.

یەکەم / ناساندنی ئەکیتۆ و سەرهەڵدانی.

وشەی ئەکیتۆ لە سەرچاوەکاندا بە شێوازی جیاواز ئاماژەی پێکراوە، لای سۆمەرییەکان وشەکانی A-KI-TI، A-KI-TU،A-KI-TE ، A-KI-TUM، UD-A-KI-IT بەکارهاتوون[الراوي، ٢٠٠١، ٧٢]، و لای ئەکەدییەکانیش[2] **Akkadians (٢٣٧١-٢٢٣٠پ.ز)** زیاتر بە شێوەی umu-a-ki-tum واتە ڕۆژی جەژنی ئەکیتۆ هاتووە، بەڵام وشەی تریش لە دەقەکاندا بەرچاو دەکەون، وەک a-ki-ati، bi-akitum، akete، akitu، akitum، [الأسود، ٢٠١١، ٩] لەسەردەمی ئوری سێیەمیشدا[3] **UrIII(٢١١٣-٢٠٠٦پ.ز)** a-Kit-a ئەکیتو بەکار هاتووە[النعيمي، ٢٠١١، ٦١]، وشەی Akitu ی بابلیش بە درێژکراوەی Akiti ی سۆمەری دادەنرێت[عبدالواحد، سليمان، 1985، ١٧٩] ، پێدەچێت وشەکە لە زمانی سۆمەری و ئەکەدییەوە وەرگیرابێت، بە مانای (ڕۆژ و پەرستگا) ئەو کات وشوێنەی ئاهەنگی ساڵی تازەی تێدا دەگێردرێت دێت[لابات، ٢٠٠٤، ٣١٠]، واتە ئەو ماڵەی کە خواوەندەکەی تێدا نیشتەجێ بووە لەسەر زەوی بە شێوەیەکی کاتی، لەوانەیە نوێنەرایەتی شوێنی نیشتەجێ بوونێکی ئەفسانەیی و کۆن بکات[Cohen ,1993, 405]، یان مانگی ئاهەنگ گێڕان لەوانەشە مانگەکە بەناوی ئەو جەژنەوە ناونرابێت[الأسود، ٢٠١١، ١٠]، بەڵام بنەمای وشەکە A = کات، Ki = زەوی، Ti = نزیکبوونەوە[SallaBerger ,1998, 293]، یان بانگەواز کردنە خوارەوە، کەپەیوەندی بەبانگکردنی بارانەوە هەیە[الشمس، ٢٠٠٣، ٣٢].

لە پاڵ ئەکیتۆدا چەند دەربڕینێکی دیکە بەکارهاتوون بۆ جەژنی سەری ساڵ، سۆمەرییەکان زاک موگ Zag-mug یان بەکارهێناوەو لای ئەکەدییەکانیش ڕیش شاتی Resh-shatti[علي، ١٩٩٩، ١٠١] و لای ئوری سێیەم زاموا Za-mua بە واتای ڕۆژی سەری ساڵ هاتووە [النعيمي، ٢٠١١، ٤٨].

بەپێ ی کات و ناوچەکان ڕێ و ڕەسمی جیاواز هەبووە، بەڵام بە تێپەڕبوونی کات بوونە بەشێک لە جەژنی ئەکیتۆ[باقرو اخرون، ١٩٨٠، ٣٨]، دەقە مێخییەکان ئاماژە بەوە دەکەن، کە ئەو ڕێ و ڕەسمانە لەسەرەتای هەزارەی سێیەمی پ.ز لە شاری ئوری سۆمەری ناسراون، کە قوربانی کردن و نوێژکردن و دیاری بەخشین و ئاهەنگ و کۆنسێرتی مۆسیقا سازکراوە بۆ سین خوداوەندی مانگ بە ئامادەبوونی پاشا[الراوي، ٢٠٢٤، ٥٣] ، لە ناوەراستی هەزارەی سێیەمیش لەشاری نیپوری سۆمەری ئاهەنگ سازکراوە و ئاماژە بە دروست کردنی ئەکیتۆ کراوە کە ڕەنگە مەبەستی ئەو شوێنە بوبێت کە ئاهەنگەکەی تێدا ئەنجام دراوە[SallaBerger ,1998, 294]، بەڵگەنامە ئابورییەکانیش ئاماژە بەبەردەوامی ئەکیتۆ دەکەن لەسەردەمی سەرجۆنی ئەکەدی **Sargon of akkad(٢٣٧١-٢٣١٦پ.ز)** و ئوری سێیەمیش لە شارەکانی ئور و نیپور و ئەداب و ئوروک تاکو لەسەردەمی بابلی[4] **Babylonians** و ئاشوریدا[5] **Assyrians** بووەتە جەژنێکی سەرتاسەری وڵاتی دوو ڕوبار[بهار، ١٣٩١، 424]، بەڵام کاتی ئاهەنگەکە جیاواز بوو لەو شارانەدا لەئور لەسەرەتای مانگی یەکەم و حەوتەمدا و لەنیپورو ئەدەب لە دەوروبەری مانگی چوارەم ودوازدەو لە ئوروک لانی کەم لە مانگی هەشتەم ئاهەنگەکە ئەنجام دراوە[Cohen ,1993, 401]، ئەم جیاوازیەش دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازی دەسپێکی ساڵی نوێ لە بڕوای دانیشتووانی سەردەمی کۆندا، لەدروێنە و داچاندن و کۆکردنەوەی باج و ئاهەنگ و ڕێ و ڕەسمی پەرستگاکان و داب ونەریتی تایبەت بە شارەکان [Emelianov ,2021, 10]، لەگەڵ جیاوازی ژمارە و ناوی مانگەکان بەپێ ی ناوچەکان [parton ,2021, 297].

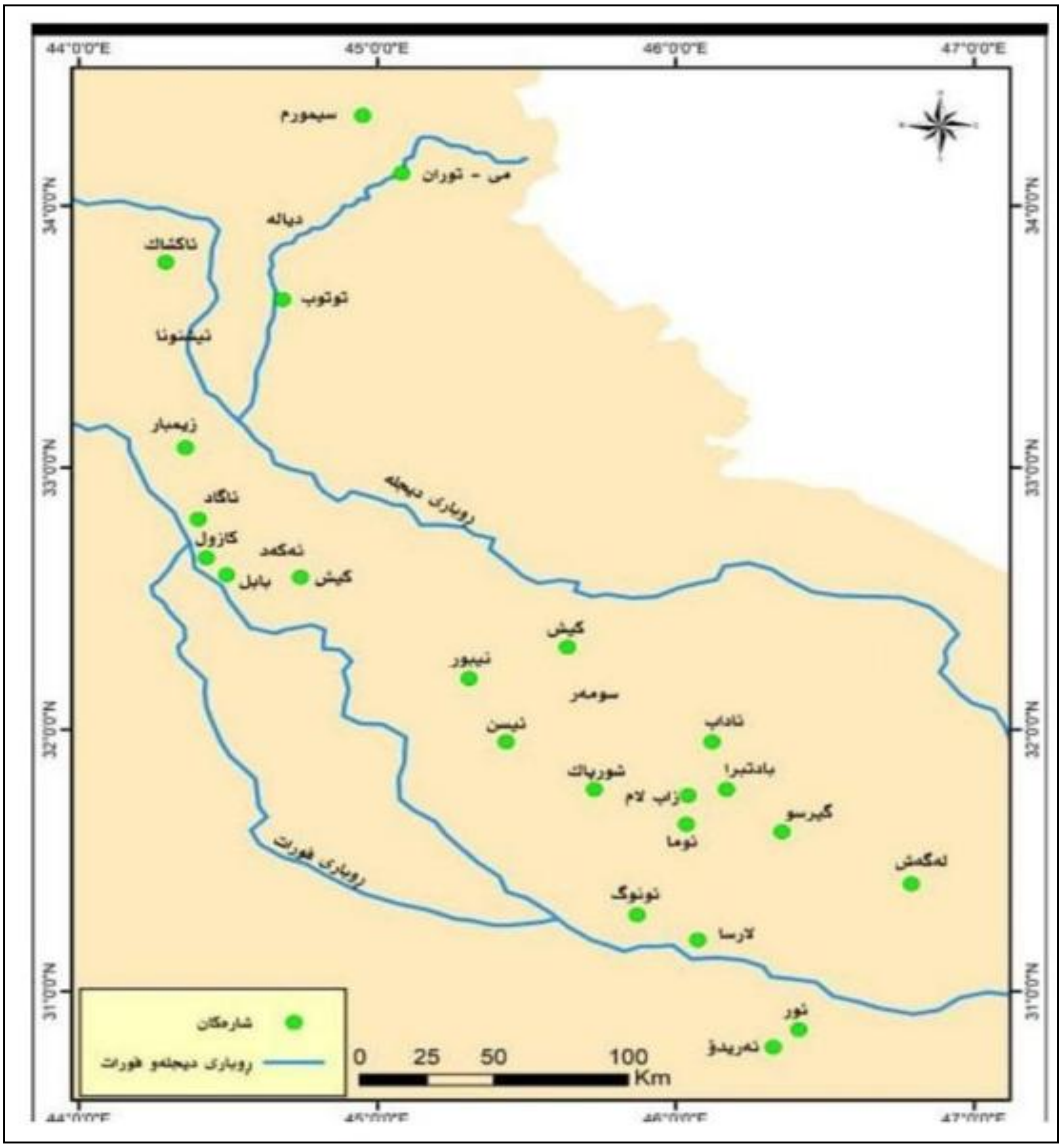

نەخشەی بەشێک لە شارەکانی دۆڵی دوو ڕووبار. وەرگیراوە لە[محمود، ٢٠٢٢، ١٢٩]

دووەم/ جەژنی سەری ساڵ لەسەر دەمە مێژوویەکاندا:

مرۆڤی سەرەتا بۆ هێز ودیاردە سروشتییە جیاوازەکان خوداوەندی هاوشێوەی مرۆڤی لەخەیاڵیدا دادەنا لەشێوەی نێر و مێ، لەوانەش هێزی لەدایک بوون و زۆربوون کە لەلایەن خوداوەندی دایکەوە نوێنەرایەتی دەکران[الصالحي، ٢٠١٧، ١٠٣] وابیریان دەکردەوە بەهۆی منداڵ بوون و بەپێی زەوییەوە کشتوکاڵ و شوانکارەییان بەرەو پێشەوە دەچێت و دەگەن بەماڵ و موڵک و سامان[Kramer ,1969, 49]، بۆیە چەندین ڕێ ورەسمی جیاواز بۆ

خوداوەندەکان ئەنجام دراوە، دیارترینیان هاوسەرگیریی پیرۆز[٦] Sacred marriage بوو، بە مەبەستی بەخێوکردن و زاوزێ لە سروشتدا بەڕێوەچووە، بەبێ گوێدانە ئەوەی پەیوەندی بەمرۆڤ یان بەڕووەک یان ئاژەڵەوە هەبێت[باقرواخرون، ١٩٨٠، ٣٥/٢]، جەختیان کردۆتەوە لەسەر دیاردەی بەخێوکردن و زۆربوون لە سروشتدا و گەیشتن بە هۆکارەکانی خۆشگوزەرانی لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا[عبدالواحد،سليمان،١٩٧٩، ٣٥].

هەر لە نیوەی دووەمی هەزارەی چوارەم و لە سەردەمی جمدة النصر[٧] (٣٥٠٠-٢٨٠٠ پ.ز)کە بە قۆناغی گواستنەوەی سەردەمەکانی پێش مێژوو بۆ سەردەمی مێژوویی دادەنرێت[سليمان، الفتيان، ١٩٧٨، ١٤]، بنەما سەرەتاییەکانی ڕێکخستنی ساڵ و مانگ و پەیوەندیان بە کشتوکاڵ و رێ ورەسم دروست بوون، کە لەسەردەمەکانی دواتردا بنەماکانی پێگەی سەری ساڵیان دروستکرد، ئەوەش لە چەندین وێنەی سەر تابلۆ و مۆرو دەفرەکاندا دەردەکەوێت، لەوانە دەفرێکی نەزری ئەو سەردەمە، کە هاوسەرگیری پیرۆز نیشان دەدات لە دەرەوەی سنوری شار و نزیک ناوچەیەکی ئاوی، کە جیاوازی نییە لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی شوێنی ئەکیتۆ[النعيمي، ٢٠١١، ١٣٨].

دیمەنی تابلۆیەکی مەر مەر لە پاشماوەی پەرستگای هێلکەیی خەفاجە، کە دیمەنی هاوسەرگیری پیرۆز و ئاهەنگی سەری ساڵ وێنا دەکات کە پێ دەچێت بۆ سەردەمی جمدە النصر بگەڕێتەوە. وەرگیراوە لە : [الأمين، ٢٠١٨، ٩]

هاوسەرگیری پیرۆزیش لە هەزارەی سێیەمی پ.ز تاوەکو نیوەی یەکەمی هەزارەی دووەمی پ.ز تەوەرەی سەرەکی جەژنی سەری ساڵ بووە[عبدالواحد،سليمان،١٩٧٩، ١٧٩]، ئەو رێ و رەسمە لای سۆمەرییەکان لە نێوان دەموز Dammzi **خواوەندی** شوان **وگەشەی نوێ ی سروشت و بە پیتی باران** لەگەڵ ئینانا Innanaخواوەندی پیت و بەرەکەت ئەنجام دراوە[Cohen ,1993, 43]و بەردەوامی هەبووە، لای ئەکەدییەکان لە نێوان خواوەند تەمووزTammuz وعشتارIshtar **خواوەندی خۆشەویستی و جەنگ** [دباغ، 1992، ٤٣]، و لای بابلییەکانیش لە نێوان مەردۆخ Marduk **خواوەندی شاری بابل و** سێربانتیم Serpent**خواوەندی دایک و ژیان و هێمای ژنایەتی** [علي، د.ت، ٥]و لای ئاشورییەکانیش ئاشورAssur خوداوەندی **سەرەکی ئاشوریەکان** و عشتار بەرجەستە کراوە[بهار، ١٣٩١،

٤٢٧] چیرۆکی خۆشەویستی ئەو دوو خوداوەندە[8] بە هاوسەرگیری کۆتایی هاتووەو بە خۆشی لە ماڵەکەیاندا بە ناوی ماڵی ژیان ژیاون[علي، 1999، ١٠].

لای سۆمەرییەکان سەوزبوونی زەوی بە گیاو ڕووەکەکان لە وەرزی بەهاردا واتای ژیانەوەی خوای داچاندن بووە[علي،رضا ، ٢٠١٩، ٥٧٤]، و نەبوونی سەوزاییش لە وەرزی پاییز و زستاندا بە واتای ونبوونی خواوەند بووە، بەو جۆرە سروشتی خولی ساڵانە دووبارە دەبووەوە[الشواف، ١٩٩٦، ١٠٤]، ڕێ و ڕەسمەکانی جەژنی سەری ساڵیش لە سەردەمی سۆمەری بە زاکموک واتە ساڵی نوێ ناسرابوون و لە دەرەوەی شار لە ناوچەی گەیشgaeš لەنزیک ڕێڕەوێکی ئاوی بە ئاشکرا ئەنجام دراون، کە لە پەرستگای **سین** خواوەندی مانگ بووە نزیک کەناڵی ئاوی ئەکیتو لە شاری ئور[Cohen ,1993, 43].

ئەکەدیەکانیش کەلەزۆربەی بوارەکاندا هاوشێوەی سۆمەرییەکان بوون[1915,100, Mackenzie]، ڕێ ورەسمەکانی سەری ساڵیان لە مانگی یەک و حەوتدا ئەنجام داوە و سەرەتای ساڵیشیان بە سەرەتای ساڵی کارگێڕیش دادەنا[Haas ,1998, 294]، و پێکهاتەیەکی ناوخۆیی هەبووە، جگە لەلایەنی ئاییی پەیوەستبوو بە ساڵنامە و چالاکییە وەرزییەکانی شارەکان و ڕێکخستنی کاتی کار بوو، واتە جەژنێکی گشتی و یەکسان بۆ هەموو ئیمپراتۆریەتەکە نەبوو[SallaBerger ,2021, 26].

لە دوای لاواز بوونی دەسەڵاتی ئەکەدی و هاتنی گۆتیەکانیش[9] The Gutiansئەو جەژنە هەر بەردەوام بوو، گۆتیەکان لەبەهاردا ئاهەنگیان گێڕاوە، بەڵام جیاوازی هەبوو لە مەبەستی ئاهەنگ گێڕانیان و ئەرکی خوداوەندە سەرەکیەکانیان[الشمس، 2003، 77]، ئەوەش بەهۆی جیاوازی سروشتی ئەو **ژینگە** وناوچەیەوە بوو کە لێوەی هاتبوون[السيد، ٢٠٢٣، ١٩٢]، ئەو بنەماڵانەش کەسەربەخۆیی دەسەڵاتی خۆیان پاراستبوو لەسەردەمی گۆتیدا ئاهەنگی سەری ساڵیان گێڕاوە، وەک شازادە گودیا Gudea (٢١٤٤-٢١٢٤پ.ز) ی فەرمانڕەوای بنەماڵەی لەگەشی دووەم[10] LagashII (٢٢٥٠-٢١٠٠پ.ز) کە ئاهەنگی گێڕاوە بۆ خوداوەند ننگرسو Ningirsu لەگەڵ خوداوەندی چاکسازی بابا Baba[رشيد، ١٩٩٤، ٤٦-٤٧].

لە سەردەمی ئوری سێیەمیش ئەکیتۆی سەرەتایی وەک ئاهەنگی ئاینی کشتوکاڵی دەستی پێکردووە و ساڵانە دوو جار ئەنجام دراوە[Bidmead ,2014, 1]، جارێک لە پایز مانگی ١٢ کاتی داچاندن و پێی گوتراوە ئەکیتۆی داچاندن و جارێکیش لە بەهاردا و لە کاتی دروێنە لە مانگی ٤ یان ٦ کە پێی گوتراوە ئەکیتۆی دروێنە[Black ,1981, 41]، هەروەها جەژنەکە تەنیا پەیوەست نەبووە بە سەرەتای ساڵەوە، بەڵکو بۆ ڕوداوێک بوو ساڵانە دووجار ڕوویداوە و گرنگترین ڕوداویش لە مانگی یەکەم تاکو حەوتەم هاوسەنگی بەهار و پایز بوو، واتە ئەو کاتەی شەو و ڕۆژ یەکسان دەبن[berger, 1998, ,2018, 193]، لەو سەردەمەشدا هاوسەرگیری پیرۆز گرنگترین ڕێ و ڕەسمی ڕۆژی سەری ساڵ بوو[Kramer ,1969, 140] کە جگە لە لایەنە ئاینییەکەی وەک ئامرازێکی سیاسیش بەکار دەهات بۆ دووپاتکردنەوەی دەسەڵاتی پاشا و ئەو شارەی فەرمانڕەوایی لێدەکرد[السيد، ٢٠١٥، ١٩٥].

گرنگترین دەقەکانی ئەو ئاهەنگەش دەگەڕێتەوە بۆ پاشاکانی سەردەمی ئور، شۆلگی Shulgi (٢٠٩٥-٢٠٤٨ پ.ز) و شوسین (Shu-Sin) (٢٠٣٨-٢٠٣٠ پ.ز) و پاشاکانی تری دوای خۆیان[على، ١٩٩٩ ، ١٠٨]، لەو کاتەدا هەندێک جار پاشا خۆی ڕۆڵی خواوەندی دەبینی و بە شێوەی ڕاستەقینە لە ئاهەنگی سەری ساڵدا هاوسەرگیریی لەگەڵ کچێکی پاکیزەی کاهین Antom ئەنجام داوە[محمود، ٢٠٢٤، ٥٩٩].

ئامارسینیش Amar-Sin (٢٠٤٦-٢٠٣٨ پ.ز) پاشای بنامالەی ئور یەکەم کەس بوو کە ژوورێکی تایبەتی بۆ ئەنتۆمی کاهین دروست کرد لە ناوچەی گەیش ناوی گیپار gi-par بوو، کە بناغەی ماڵی ئەکیتۆ Bit-Akitu بوو[النعيمي، 2011، ٦٨]، ماڵی ژیانیشی پێگوتراوە و پەرستگایەکی دەرەوەی شاری بابل بووە، لەسەر یەکێک لەگردەکانی تەنیشت ڕوباری فورات[حسين، ٢٠١٤، ١٢٩] و تایبەت بووە بە ئاهەنگی سەری ساڵ و کاروانی خواوەندەکان و جەماوەری بەشداربووی ئاهەنگەکە[براندت، ٢٠١٠، ٢٠].

دوای سەرهەڵدانی دەوڵەتی بابلی کۆن **(٢٠٠٠-١٥٩٥پ.ز)** توخمەکانی پەرستن و ڕێ و ڕەسمەکان گوازرانەوە بۆ بابل بەهۆی گۆڕانکاری ژینگەیی و سیاسی و مرۆیی[209 ,2006, Wasserman]، لەسەردەمی حامورابی Hammurabi (١٧٩٢- ١٧٥٢ پ.ز) بابل بووە گرنگترین ناوەندی سیاسی لە وڵاتی دوو ڕوبار، خواوەندی مەردۆخ **خواوەندی سەرەکی بابلیاکان** جێگەی خواوەندی تەموزی گرتەوە[علي، رضا، ٢٠١٩، ٥٧٤]، بەبۆنەی ساڵیادی سەرکەوتنی مەردۆخ بەسەر تیامات[11] Tiamat و بوون بە گەورەی خواوەندەکان و دروستکردنی خەڵک و جیهان و ئاسمانەکان[دیاکوف، کوفالیفك، ٢٠٠٠، ١٠٩].

لە مانگی نیساندا و لە سەرەتای ساڵی بابلی ئاهەنگی ئەکیتۆ ئەنجام دراوە[أبو الجدايل، ٢٠٢١، ٩٣]، لەئاهەنگەکەدا دەسەڵاتی پاشا بۆ فەرمانڕەوایی دووپات دەکرایەوە و سرووتی دروستبوونی گەردوون Enum a Eliš دەخوێندرایەوە[Reiner ,2006, 313]، بۆ بەشداری کردن لە ئاهەنگەکە خواوەندەکان بەیەکەوە بەو شەقامەدا دەڕۆیشتن کەپێی دەگوترا کاروان لەدەروازەی عەشتارو ناوەکەشی هەر لەو کاروانی خوداوەندەوە هاتووە[لايخبو،د.ت، ١٠٩]، مەبەستی ئەوان کۆبونەوەو یەکتر بینین و دیاریکردنی چارەنووسی ساڵی نوێ بووە[هاشم، ٢٠١٩، ١٦٨]، خوداوەند مەردۆخ ڕێزی لەو خوداوەندانە دەگرت کەدەهاتن و یەکەم کەسیش کەدەگەیشت نەبو Nabuی کوڕی بوو کەخوداوەندی بورسیپا بوو[کونتینو، ١٩٨٦، ٤٧٤].

ڕێ و ڕەسمەکانیش لەپەرستگای ئیساگیلا[12] Esagilla لەماڵی ئەکیتۆ ئەنجام دەدرا، کە لەڕووی دیزاینەوە جیاواز بوو لەپەرستگا ئاساییەکان و گەورەتر بوو[النعيمي، ٢٠١١، ٧٥]، لە کاتی هاتنی کاشییەکانیش[13] The Kassitesبۆ ناوچەی بابل پێدەچێت ئاهەنگەکە بەردەوام بووبێت، بە بەڵگەی بوونی نووسراوێکی کۆریگالزو Kurigalzuی پاشای کاشی کە ئاماژە بە دیواری ماڵی ئەکیتۆ دەکات لە لیستی دابەشکردنی بەشە خۆراکدا و ئەو دەربڕینانە بەکارهاتوون کە ئاماژە بە بەشداری کردنی پاشا دەکەن لە جەژنی ئەکیتۆدا لە شاری نیپور[294 ,Haas ,1998]، بەڵام هەر لەسەردەمی بابلی ناوەڕاستدا**(١٥٩٥-٦٢٦پ.ز)** بۆماوەی ٢٠ ساڵ ئاهەنگی ئەکیتۆ ئەنجام نەدرا لە بابل کە مەڵبەندی سەرەکی ئەنجامدانی جەژنەکە بوو بەهۆی داگیرکاری ئاشورییەکانەوە[عطا الله، ١٩٩٤، ١٩٢]، لەوانەیە لەبەر ئەوە بووبێت یەکێک لەمەراسیمە سەرەکیەکانی بۆنەکە نزاو پاڕانەوەی سەرکەوتن بوو بەسەر دوژمندا، بۆیە ئاشورییەکان ڕێگرییان کردبێ لەئەنجامدانی ئاهەنگەکە[عەولا، ٢٠٢٤، ١٦٦]، هەرچەندە کاتێک خاکی بابلیان داگیر کرد دڵسۆزی خۆیان بۆ خواوەند مەردۆخ و هاوسەرەکەی ڕاگەیاندووە[قاشا، د.ت، ٤٤]، لەسەردەمی بابلی نوێدا **(٦٢٦-٥٣٩پ.ز)** ئەکیتۆ بەنزیکەیی لەتەواوی شارەکان ئەنجام دەدراو جەختی دەکردەوە لەسەر چیرۆکی دروستکردنی بابل و ئاهەنگی هاوسەرگیری پیرۆز[علي، ١٩٩١، ٣١١].

هەرچەندە جەژنی سەری ساڵی دوو ڕوبار زیاتر بە ئەکیتۆی بابلی ناسراوە و بابل سەنتەری بەڕێوەچوونی بوو، بەڵام بەپێی خوێندنەوەی سەرچاوەکان دەردەکەوێت کە ئاشوورییەکانیش هەمان ڕێ ورەسمیان ئەنجام داوە [Nakata ,1968, 43].

لە سەردەمی ئاشوری کۆندا (٢٠٠٠-١٥٠٠پ.ز) هاوشێوەی سۆمەرییەکان دووجار ئەم ئاهەنگە ئەنجام دراوە لەبەهار و پاییزدا و لەسەرەتای دەرکەوتنی بابلیشدا ئەو شێوازە بەدی کراوە[Dercksen ,2011, 238]، نمونەی بەڕێوەچوونی ئەو جەژنە و گرنگییەکەی لە سەردەمی ئاشوری کۆن لە نامەیەکی پاشای ئاشوری شەمسی ئەددەی یەکەم Shamshi-Adad I (١٨١٤-١٧٨٢ پ.ز) بۆ کوڕەکەی دەردەکەوێت کە داوای هەندێ ئاژەڵی کردووە بۆ مەبەستی بەشداری پێکردنیان لەئاهەنگی ئەکیتۆدا[النعيمي، ٢٠١١، ٧٥-٧٦]، لە سەردەمی ئاشوری ناوەڕاستیشدا ئەنجامدانی جەژنی ئەکیتو بۆ خواوەند مەردوخ وەک بەڵگەبەکاردێ، لەوانەیە ڕێ و ڕەسمەکە بۆ ئەو پەیکەرە بێت کە پاشای ئاشوری تیوکڵتی نینورتای یەکەم Tukulti-Ninurta I (١٢٤٣-١٢٠٧ پ.ز) لە بابلەوە هێنابووی بۆ ناوچەکانی ئاشوری و خواوەندێکی ناوچەیی نەبووبێت[Cohen ,1993, 418]، چونکە ئاشورییەکان خاوەنی هەمان ئەفسانەی دروستبوونی گەردون بوون لەگەڵ بابلی، بەڵام خواوەند مەردۆخیان بۆ ئاشور گۆڕیبوو[ساغز، 2008، ٤٢٩]، بە تایبەت لە سەردەمی پاشای ئاشوری سەنحاریب Sennacherib (٧٠٤ - ٦٨١ پ.ز) هەوڵێکی ڕەسمی درا بۆ گەڕاندنەوەی ئەو ئەفسانەی مەردۆخی بابلی بۆ ئاشور، لەگەڵ ڕێ ورەسمەکانی سەری ساڵیش[Black, Green ,1998,38]، بەو جیاوازییەی کە جەژنی سەری ساڵ لای ئاشوویەکان بەئاهەنگی نیسان ناسرابوو زیاتر و ئەکیتۆ بەو شوێنە دەگوترا کەئاهەنگەکان تیایدا ئەنجام دەدران لەکاتێکدا لەبابل بەئاهەنگەکە دەگوترا ئەکیتۆ، بەڵام لەهەردوو ناوچەکە بەنزیکەیی لەیەک کاتدا ئەنجام دەدرا[9 ,2005, Baba]، لەمانگی نیساندا هەموو ئەو ڕێ و ڕەسمانەی دەگرتەخۆی کە لەسەردەمی زووەوە لەدۆڵی دوو ڕوبار ئەنجام دەدران بۆ سەری ساڵی تازە[علي، د.ت، ٥] ، هەرچەندە لەدوای هاتنی ئارامیەکان[14] Arameans [باقر، ٢٠١١، ٣٠١-٣١٣]و هێرشی ئەخمینەکان[15] Achamehids (٥٥٠-٥٣٠ پ.ز) هەندێ جار جەژنەکە پەکی دەخرا بەتایبەت کەلەسەرەتادا لەدەرەوەی شار ئەنجام دەدرا[النعيمي، ٢٠١١، ٨٣-٨٤]، لەگەڵ ئەوەشدا جەژنەکە لە بیر نەکرابوو، لە سەردەمی کۆرشی ئەخمینی Cyrus (٥٥٠-٥٣٠پ.ز) و جێنشینەکانیشیان بەرچاوکەوتووە[Sommer ,2000, 85]، لەسەردەمی هیلینیستی[16] Hellenisticئەسکەندەری گەورە Alexander the Great[17] و سلۆقییەکانیش[18] Seleucid بەشدارییان لە ڤستیڤاڵی ساڵی نوێدا کردووە و تەنانەت دەستیان لەدروستکردنی ماڵی ئەکیتۆشدا هەبووە[رضا، ٢٠١٥، ٢٢٥-٢٢٦]، لەسەردەمی ئەشکانیەکانیشدا[19] (٢٤٧Parthians پ.ز تا ٢٢٤ ز) لە شارەکانی ڕەها و ئاشور و پالمێرا ئاهەنگەکە بەردەوام بووە[Haas ,1998, 297]، تەنانەت ئەکیتۆ کاریگەری کولتوری لەسەر جەژنی نەتەوەکانی تری وەک ساسانییەکان[20] Sassanids (٢٢٤ – ٦٥١ ز) هەبوو لە ڕووی کات و ڕۆڵی پادشا و ڕێ و ڕەسمەکاندا[السيد، 2015، ١٩٨].

بە گشتی یادکردنەوەی جەژنی سەری ساڵ لە لایەن هێزە بێگانەکان زیاتر بە مەبەستی ڕێزگرتن لە داب و نەریتە ناوچەییەکان بووە بۆ ڕازی کردنی دانیشتوانی ناوچەی دوو ڕوبار و سەپاندنی دەسەڵاتی خۆیان بووە وەک یادەوەری مێژوویی ماوەتەوە.

سێ یەم/ ڕۆژەکانی جەژن.

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 6
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

بەپێی دەقە ئاینییەکان و سەرچاوە جۆراوجۆرەکان، وا دەردەکەوێت کە ئاهەنگەکە یانزە بۆ دوانزە ڕۆژی خایاندووە، لە یەکی نیسان دەست پێدەکات لای بابلییەکان کە سەرەتای ساڵنامەی مانگ بووە ڕێ و ڕەسمەکان دابەشکرابوون بەسەر ڕۆژەکاندا[الأسود، ٢٠١١، ٢٨-٢٩]، بەتێڕامان لەسەرچاوەکان دەردەکەوێت تاکو سەردەمی بابلیش ئاهەنگی سەری ساڵ دوو جار لە ساڵدا ئەنجام دراوە، تاکو سەردەمی ئوری سێیەمیش بە وردی دیار نیە چەند ڕۆژ ئاهەنگ گێڕدراوە لە بەر نەبوونی دەق نوسراوی تایبەت بە جەژنەکە، لەگەڵ شکانی هەندێک بەشی دەقە مێخیەکان کە ناڕوونی دروست کردووە لە زانینی تەواوی وردەکاریەکانی ڕۆژانی جەژن و ئەو ڕێوڕەسمانەی کە ئەنجام دراون بە تایبەت لە ڕۆژەکانی کۆتاییدا، بە گشتی لە توێژینەوەکاندا بەو جۆرە ئاماژە بە ڕۆژەکانی جەژن و ڕێوڕەسمەکانی سەری ساڵ کراوە.

ڕۆژی یەکەم: تەرخان کرابوو بۆ دانانی کاهین، بەپێی دابونەریتەکانیان و پاککردنەوەی پەرستگاکان و سوتاندنی بخور تیایدا و پۆشینی جل و بەرگی جوان وخوێندنەوەی سروت و ئەنجامدانی نوێژ[دباغ، ١٩٩٢، ٤٦]، شیشکالو[٢١] Šešgallu ی کاهین جلێکی نوێ ی کەڕەنگە سپی بوبێ لەبەر خوداوەند مەردۆخ دەکرد[هاشم، 2019، ١٦٩].

ڕۆژی دووەم: شیشکالۆی کاهین دوو کاتژمێر پێش کۆتایی شەو لەخەو هەڵدەستێت و بە ئاوی ڕووباری فوڕات خۆی دەشۆرد و جلێکی کەتانی لەبەر دەکرد، دەچوو بۆ لای پەیکەری خوداوەند مەردۆخ و بە نهێنی نزای دەخوێند[دیلاپورت، ١٩٩٧، ١٦٦]، لەو ڕۆژەدا یادی سەرکەوتنی خوداوەند بەسەر دوژمنەکانیدا دەکرێتەوەو داوای خێر و بەرەکەت لەخوداوەند دەکرێت بۆ دانیشتوان و پەرستگا و شارەکەش[باقروآخرون، 1980، ٣٩]، دواتر دەرگای پەرستگاکە دەکرایەوە تاکو کاهینەکانی دیکە بڕۆنە ژوورەوە و لە ناویدا کاهینی تایبەت بە شیعری ماتەمینی هەبوو، تاکو بەیانی نوێژیان دەکرد و ڕێ وڕەسمەکانی دیکەیان بۆ خوداوەندەکان ئەنجام دەدا[الأمين، 2018، ١٤٦].

ڕۆژی سێیەم: ڕێ وڕەسمەکانی ڕۆژی سێیەم هاوشێوەی ڕۆژی دووەم بووە، کاهینی باڵا بیست خولەک زووتر لە ڕۆژی دووەم هەڵدەستێت و بە ئاوی فوڕات خۆی دەشوات و لەگەڵ کاهینەکانی دیکەدا لە پەرستگای ئیساگیلا نوێژی شیشکالۆ بۆ خوداوەند مەردۆخ دەکات[الصالحي، 2017،٣/ ١١٢]، دواتر وەستا دەست ڕەنگینەکان بانگ دەکات و ئاڵتون و بەردی بەنرخیان لەگەنجینەی خواوەند مەردوخ پێدەدات لەگەڵ برنج و گەزۆ بۆ دروستکردنی دوو پەیکەری ئاڵتوونی بۆڕۆژی شەشەم، کە یەکیان مارێکی پێیە و ئەوی تریان دووپشک، وەکو هێما بۆ هێزەکانی ناو زەوی[روتن، ١٩٨٤، ١٣٢]، هەر دوو پەیکەرەکە دەستی ڕاستیان بەرز کردووەتەوە وەک سڵاوکردن بۆ خواوەند نەبوی کوڕی مەردۆخ، عەبایەکی سووریان لەبەردایە و پشتێنێکی ڕیشاڵی خورما بە کەمەریانەوەیە، ئینجا مەڕ دەکرایە قوربانی وهەر وەستایە پارچەیەکی تایبەتی پێدەدرا لە قوربانییەکە[حسين، 2014، ١٣١].

ڕۆژی چوارەم لە ئێوارەکەیدا داستانی دروستبوونی بابل Enuma Elis دەخوێندرایەوە، دەقێکی دوور و درێژ بوو، پێدەچێ زیاتر لە خوێندنەوەیەکیشی هەبووبێت[Dalley ,2000, 231]، پێدەچێ بە شێوەی دراماش سەرکەوتنی خواوەند مەردوخ بەسەر تیامادا ئەنجام درابێت[أوتس، ١٩٩٠، ٢٦٥]،لە هەمان ڕۆژدا ڕێڕەوێکی ئایینی لە پەرستگای ئێزیدا Ezida لە بۆرسیپا کە پەرستگای خواوەند نبو بوو، بۆ ئێزیدای ناو پەرستگای ئیساگێلا لە بابل ڕێکدەخرێت، کە تێیدا پەیکەری خواوەند نبو بۆ بابل دەهێنرێت[Cohen ,1993, 438].

ڕۆژی پێنجەم: دوای نوێژ و سرووتەکان کاهینەکان پەرستگای خواوەند مەردۆخ و عەشتاری هاوسەری و پەرستگای نبو پاک دەکەنەوە[دباغ، 1992، ٤٦]، دواتر کاهینێک بەرانێک سەردەبڕێت و سەرە براوەکەی بە دیوارەکانی پەرستگادا دەهێنا، تاکو ڕوحە شەڕانگێزەکان هەڵبمژێت و ئینجا دەیانبرد لە ناو ڕوباری فورات فڕێیان دەدا، تا ڕزگاریان بێت لە ڕوحە شەڕانگێزەکان[عبدالواحد، سليمان، 1979، ١٨١]، ئەو کاهینەی ئەو ڕێ و ڕەسمەشی ئەنجام دەدا تاوەکو کۆتایی ئاهەنگەکە لەدەرەوەی پەرستگا بمێنێتەوە، چونکە بەپێی باوەڕی ئەوان پیس و ناپاک ببوو[دباغ، ١٩٩٢، ٤٦].

هەر لەو ڕۆژەدا سەکۆیەک یان تەختێک لە پەرستگادا دروست دەکرێت کە پێی گوتراوە ئاسمانی زێڕین بۆ پێشوازی کردن لە خواوەند نبو[حسين، ٢٠١٤، ١٣٢]، لەو کاتەشدا پاشا دەگاتە پەرستگا و دەچێتە بەردەم پەیکەری خواوەند مەردۆخ و کاهینی باڵاش تاج و نیشانەکانی پاشایەتی لێدەکاتەوە و لە بەردەم پەیکەری خواوەند دایدەنێت، پاشاش لەبەردەم مەردۆخدا دانپێدانانێک دەخوێنێتەوە بەوەی کە کەمتەرخەمی و تاوانی نەکردووە[54 ,1981, Black]، دواتر کاهینی باڵا زلەیەک لەپاشا دەدات و گوێکانی ڕادەکێشێت، بە بڕوای ئەوان تائازاری زیاتری پێگەیشتبێ سوودی زیاتری بۆ بابل هەبووە و ئەگەر فرمێسکی لە چاو هاتبێ نیشانەی ڕەزامەندی خوداوەند بووەو دوای ئەو ڕێ و ڕەسمە نیشانەکانی پێدراوەتەوە[ساغز، ١٩٧٩، ٤٤١]، هەر لە ئێوارەی ئەو ڕۆژەشدا پاشا و کاهینەکان بەشدارییان کردووە لە قوربانی کردنی گایەکی سپی و ئەنجامدانی نزا و پاڕانەوە[أوتس، ١٩٩٠، ٢٦٥].

ڕۆژی شەشەم: کاروانی خوداوەند نبو لە بۆرسیپاوە دەگاتە بابل و خوداوەندەکانی تریش لە شارە جیاوازەکانەوە بەڕێگا ئاویەکەدا دێن[على، 1991، ٢١٧] ودواتر دادەبەزێنرێن لە کەشتییەکان وبە کاروان و بە سەرکردایەتی پاشا بەو شەقامەدا دەڕۆن، کە بۆ ئاهەنگەکە دیاری کرابوو، ئەودوو پەیکەرەش کەلەڕۆژی سێیەمدا دروستکرابوون پێدەچێ سەریان بڕدرابێت و فڕێ درابنە ناو ئاگرەوە[هاشم، 2019، ١٧٢].

ڕۆژی حەوتەم: درامایەکی دڵتەزێن لەسەر مردنی خوداوەند مردۆخ و بەرزبوونەوەی بۆ بەهەشت ئەنجام دراوە، لەو ڕۆژەدا خوداوەند بریندار دەبێ و خەڵکی لە هەموو شوێنێک بەدوایدا دەگەڕێن بە هاوار و گریانەوە و ئاژاوە لەوڵاتدا دروست دەبێت[الأمين، 2018، ١٤٨]، گالیسکەکەی کە ئەسپ ڕایدەکێشێت بە خێراییەکی زۆر لەناو شاردا دەڕوات و بووەتە مایەی ترس و دڵەڕاوکێ[روتن، ١٩٨٤، ١٤٢]، دەسەڵاتیش لەجێی پاشای ڕەسمەن ڕادەستی پاشای جێگرەوە دەکرێت بۆ دورخستنەوەی مەترسییەکان و تاکو ئیوارە بەبێ یاسا حوکم ڕانی دەکات و نوێنەرایەتی هێزی خراپە دەکات و لەکۆتایی ڕۆژەکەشدا پاشای ڕاستەقینە دەسەڵاتی وەردەگرێتەوە[الأمين، 2018، ١٤٨].

ڕۆژی هەشتەم: خواەندەکان بەسەرکردایەتی خوداوەند مەردۆخ لەتەپۆلکەی پیرۆز لەژورێک کەپێی دەگوترێ ژووری چارەنووس کۆدەبنەوە[43 ,1993, Cohen] بۆدیاریکردنی چارەنووسی پاشا و ڕۆژانی داهاتوو[جورج رو، د.ت، ٥٣٤]لەوکاتەدا خەڵک بەهێمنی لەدەرەوە وەستاون تاکو ئارامی کۆبوونەوەی خواوەندەکان تێک نەدەن و نەبنەهۆی بڵاوبوونەوەی خراپەکاری[حسين، ٢٠١٤، ١٣٦].

ڕۆژی نۆیەم: کاروانێک بەرەو ئەو پەرستگایە دەڕوات کە ئاهەنگی سەری ساڵی تێدا ئەنجام دەدرێت، پاشا بەرپرسیار دەبێت لە بەڕێوەبردنی ڕێڕەوی کاروانەکە و لە پەرستگای "ئیساگیلا"وە دەست پێدەکات[هاشم، ٢٠١٩، ١٧٢]، خواوەند مەردۆخیش لەسەر

گالیسکەکەی دەبینێت و گەشتێک بەناو بابلدا دەکەن و بەرەو ماڵی ئەکیتۆ دەکەونە ڕێ [الطائي، 2013، ٤٨٠].

ڕۆژی دەیەم: خواوەند مەردۆخ بە کەشتی بەردەوام دەبێت لەگەشتەکەی بۆ ماڵی ئەکیتۆ لەوێ ئاهەنگ دەگێڕێت لەگەڵ خواوەندەکانی دیکە و پاشا و تەواوی خەڵکیدا[الأسود، 2011، ٧٦-٧٧]، دوای ئەوە خواوەند مەردۆخ دەگەڕێتەوە بۆ پەرستگاکەی بۆ ئەوەی هاوسەرگیری لەگەڵ کاهینێکی پاکیزەی پەرستگاکەدا بکات[حسین، 2014، ١٣٧].

ڕۆژی یانزە: کاروانی خواوەندەکان گەڕاونەوە پەرستگای ئیساگێلا، بۆ دووەم جار بڕیار لەسەر چارەنووس دەدرێت و لەسەرچاوەی غەیرە ئاینیەکانیشەوە دەردەکەوێت کە ڕێ و ڕەسمی جیاواز ئەنجام دراوە وەک ئاهەنگی هاوسەرگیری پیرۆز[الصالحي، ٢٠١٧، ١٥٢/٣].

ڕۆژی دوازدە: کۆتایی بە ئاهەنگەکە دەهێنرێت و خواوەندەکان لە هەمان ڕۆژ یان ڕۆژانی دواتردا دەگەڕێنەوە بۆ شارەکانیان[النعیمي، ٢٠١١، ١٣٠].

هەریەک لەو ڕێ ورەسمانە کە لە ڕۆژە جیاوازەکاندا ئەنجام دەدران هاوشێوەی نوێکردنەوەی پەیمان بوو لە نێوان گەل و پاشاو خواوەند، جگە لە ڕێ ورەسمە ئایینیەکە نوێکردنەوەی دەسەڵاتی پاشا لە لایەن خواوەند و پاراستنی ڕێکخستنی جیهان و یەکگرتنی کۆمەڵگە بوو، ڕێکارێکی گرنگی پاراستنی ئاسایش بوو، هۆکارێک بوو بۆ داواکردنی بەرەکەت و بەردەوامی ژیان.

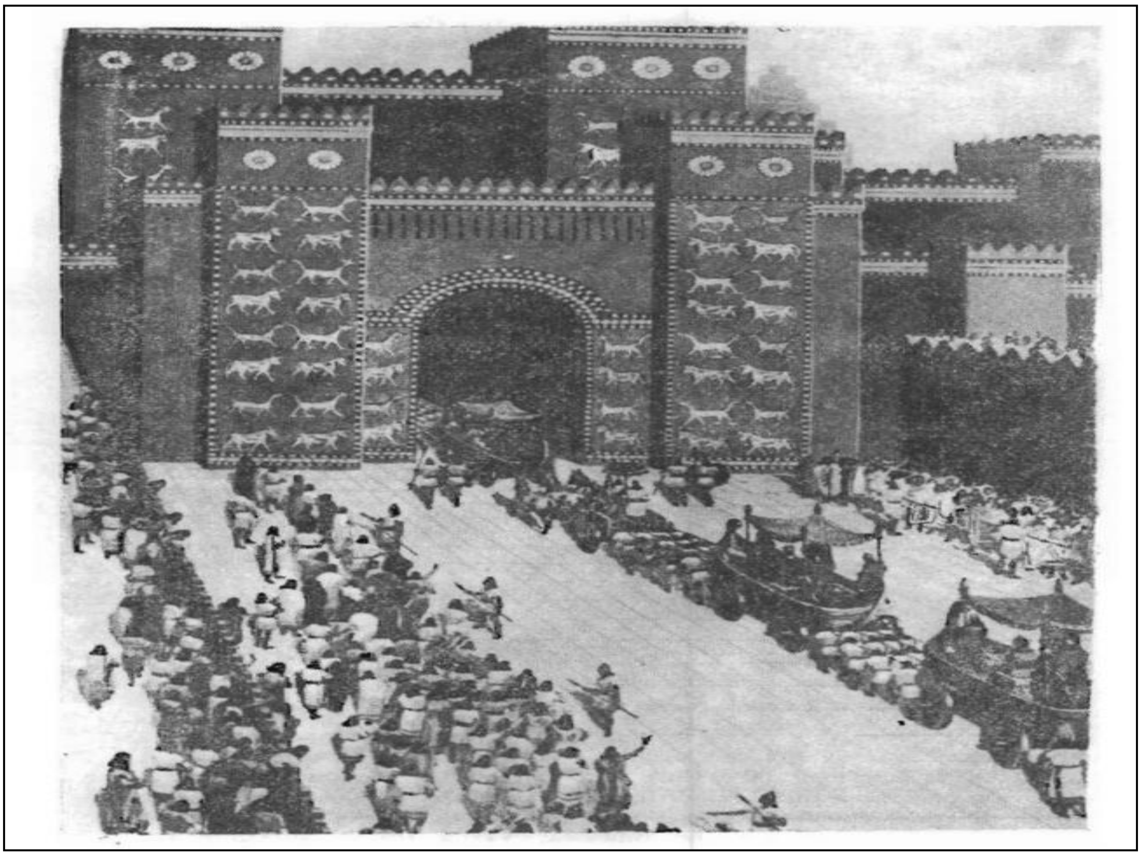

دیمەنی کەژاوەی جەژنی سەری ساڵ/ دەروازەی عەشتار
وەرگیراوە لە : [الأمین، ٢٠١٨، ١٦٢]

دەرئەنجام

- جەژنی سەری ساڵ بەگرنگترین و پیرۆزترین جەژنی دۆڵی دوو ڕوبار دادەنرێت و هەموو گەل تێیدا بەشداری کردووە بەسەرۆکایەتی پاشا بەبێ گوێدانە چین و توێژو پێگەی کۆمەڵایەتی.
- ئەم جەژنە بەمانای دەستپێکی ساڵی نوێ و هاتنی وەرزی بەهار و زیندووبوونەوەی سروشت هاتووە، پێدەچێت مێژووەکەی بگەڕێتەوە بۆ سەرەتای بەرهەم هێنانی خۆراک و سەرهەڵدانی گوندەکان.
- جەژن دەرەنجامی تێڕوانینی مرۆڤی کۆن بۆ ژیانی ڕاستەقینە و ژینگەی دەوروبەری بووە، بەدوای چارەسەردا دەگەڕا بۆ هەر کێشەیەک کەتووشی دەبوو، وەک لەدایک بوون و مردن و زیندوبوونەوە، بۆ هەر یەکێ لەو دیاردانە خوداوەندێکی داناوە و ڕێ و ڕەسمی تایبەتی پێشکەش کردوون.
- جەژنی سەری ساڵ سەرەتا وەک جەژنێکی ئاینی میللی سروشتی سەری هەڵداوە و لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە و بووە بەئامرازێک بۆ نوێکردنەوەی پەیوەندی نێوان پاشا و خواوەند و دەوڵەت تاکو لەهەزارەی یەکەمی پ.ز دا بووەتە جەژنێکی نیشتمانی سیاسی.
- بەڕێوەچوونی جەژنی سەری ساڵ لەهەموو سەردەمەکان و شارەکاندا هاوشێوە نەبووە و لەیەک کاتدا ئەنجام نەدراوە، خواوەندی سەرەکیش بەپێی شانشینەکان گۆڕانکاری بەسەرداهاتووە،گرنگیدانیش بەڕێ و ڕەسمەکان بەپێی سەردەمەکان جیاواز بووە، بۆ نموونە هاوسەرگیری پیرۆز تاکو سەردەمی ئوری سێیەمیش گرنگترین ڕێ و ڕەسمی ڕۆژی سەری ساڵ بوو، بەڵام لەسەردەمی بابلیەکاندا ئەوگرنگیەی نەما بوو.

پەراوێزەکان:

١- **سۆمەرییەکان Sumerians (٣٠٠٠-٢٣٧٠ پ.ز):** لە هەزارەی چوارەمی پ.ز لە باشووری دۆڵی دوو ڕووبار و دەوروبەری نیشتەجێ بوون، شارستانییەتێکی ڕەسەنیان دامەزراند کە بە چاخی بەرەبەیانی بنەماڵەکان ناسراوە، داهێنەری نوسینی مێخین و خاوەنی کۆنترین یاساکانن. لە حوکمڕانیدا سیستەمی شارەدەوڵەتیان پەیڕەو کردووە و پێشکەوتووش بوون لە بواری زانستی وکشت وکاڵ و ئایین و هونەردا[محمود، ٢٠٢٢، ١٠-١٥].

٢- **ئەکەدییەکان Akkadians (٢٣٧١-٢٢٣٠ پ.ز):** بە ڕەچەڵەک سامی بوون و ناوەکەشیان دەگەڕێتەوە بۆ ئەو شارەی لێ ی نیشتەجێ بوون، سەرجۆنی ئەکەدی Sarjon of Akkad (٢٣٧١-٢٣١٦ پ.ز) بە دامەزرێنەری دەوڵەتەکە دادەنرێت لەدۆڵی دوو ڕووبارو وەکو یەکەم ئیمپراتۆریەتیش لە مێژوودا ناسراوە، لە حوکمڕانیدا سیستەمی مەرکەزییان پیادەکردووە، یەکەم ئیمپراتۆرییەتی سیاسییان دامەزراندووە، زمانی سامی ئەکەدیان بەکارهێناوە کەتاکو ماوەیەکی درێژ زمانی فەرمی و دیپلۆماسی بووە لە ناوچەکەدا[باقر، ٢٠١٢، ١/ ٣٩٠-٤٠٧].

٣- **ئوری سێیەم (Ur III) (٢١١٣-٢٠٠٦ پ.ز):** بە سۆمەری نوێش ناسراوە: لە لایەن ئورنەمو Ur Nammuدامەزرا و لە شاری ئورەوە دەستی پێکرد، لە ماوەیەکی کەمدا توانی بە شێوەیەکی مەرکەزی هەموو ناوچەکانی سۆمەر و ئەکەد بخاتە ژێر دەستی خۆی و فراوانخوازی بۆ شانشینەکانی دراوسێش بکات[سلیمان، ٢٠١٠، ١/١٦٨-١٧٦]].

٤- **بابلییەکان (Babylonians):** لە کۆتایی هەزارەی سێیەمی پ.ز سومو ئیلومی Sumu Abum فەرمانڕەوای شاری بابل کەلەوکاتەدا شارێکی بچووک بوو، توانی شانشینی بابلی

دابمەزرێنێ کەدابەش دەکرێت بۆ سێ قۆناغی بابلی کۆن (۲۰۰۰-۱۵۹۵ پ.ز)، بابلی ناوەڕاست (۱۵۹۵-٦۲٦ پ.ز)، و بابلی نوێ (٦۲٦-۵۳۹ پ.ز)، بابلییەکان کۆتا شارستانییەتی ڕەسەن بوون لە دۆڵی دوو ڕوبار[ساغز، ۱۹۷۹، ۷۸-۹۹].

٥- ئاشوورییەکان (Assyrians): لە باکوری دۆڵی دوو ڕوبار لە نزیکەی ۲۰۰۰ پ.ز سەریان هەڵداوەو مێژووی دەسەڵاتیان دابەش دەکرێتە سەر سێ قۆناغ، ئاشوری کۆن (۲۰۰۰-۱۵۰۰ پ.ز)، ئاشوری ناوەڕاست (۱۵۰۰-۹۱۱ پ.ز)، و ئاشوری نوێ (۹۱۱-٦۱۲ پ.ز). هاوپەیمانی میدی و کلدانی لە ساڵی ٦۱۲ پ.ز هۆکاری ڕاستەوخۆ بوو بۆکۆتایی هێنان بە ئیمپراتۆرییەتی ئاشوری]محمود، ۲۰۱٦، ٤۰-٩٦].

٦- هاوسەرگیریی پیرۆز: ناونیشانێکە بۆ ڕێ و ڕەسمێکی تایبەتی لە دەستپێکی ساڵدا بەتایبەتی لە چوارچێوەی جەژنی سەری ساڵ و تیایدا پەیوەندی هاوسەرگیری نێوان خوداوەندێکی سەرەکی و خواژنێکی تایبەتی بە شێوەی ڕێ ورەسم نیشان دەدات[الشمس، ۲۰۰۳، ۹-۳۹].

۷- سەردەمی جمدة النصر (۳۵۰۰-۲۸۰۰ پ.ز): پاشماوەکانی دەکەوێتە نێوان شارەکانی بەغداد و بابل، ئەو سەردەمە بە قۆناغێکی گرنگی گەشەکردنی شارستانیەت دادەنریت لە دۆڵی دوو ڕوباردا، کە تێیدا شارەکان گەشەیان کردووەو هونەری نوسین و گۆزەسازی و زەخرەفە وبیناسازی پەرەسەندنی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە. [الصالحي، ۲۰۱۷، ۹-۹٦-۹۸.

۸- کۆمەڵێک ئەفسانەی جیاواز سەبارەت بەو دوو خوداوەندە بوونی هەیە، لە هەموویان ناودارتر بە ڕەچەڵەک سۆمەریە و لە بابل نووسراوەتەوە، ئەویش ئەوەیە کە عەشتار لە هاوسەرەکەی توڕە دەبێت و دایدەبەزێنێت بۆ خاکی ژێرەوە کە بە جیهانی مردووەکان ناسراوە، لەوێ زیندانی دەکات، سوننەتی ئەو جیهانەش وایە کە هەر کەسێک چووە ناویەوە هاتنە دەرەوەی نیە ئەگەر خواوەندیش بێت، کۆتایی ئەفسانەکە دەڵێت کە عەشتار ڕێککەوتنی لە گەڵ خوای جیهانی خوارەوەدا کردووە بەوەی تەموز نیو ساڵ لە جیهانی سەرەوە و نیو ساڵیش لە جیهانی خوارەوە بێت بە دانای خوشکەکەی بە بارمتە[باقر، ۱۹۷٦، ۲۳۸-۲٤٥].

۹- گۆتییەکان (The Gutians): لە ناوچە شاخاویەکانی کوردستاندا نیشتەجێ بوون، لە نێوان چیای زاگرۆس و دەریاچەی واندا ژیاون، دواتر بەرەو باشوری کوردستان بە درێژایی ڕوباری زاب هەنگاویان ناوە، لە ساڵی (۲۲٥٤ - ۲۲۳۰ پ.ز) دەستیان گرتووە بەسەر ئیمپراتۆریەتی ئەکەدییدا و بۆ ماوەی سەدەیەک لەو ناوچەیەدا فەرمانڕەواییان کردووە [أحمد، ۲۰۲۰، ٤۹-۷۳].

۱۰- لەگەشی دووەم LagashII (۲۲٥۰-۲۱۰۰پ.ز) : دەسەڵاتێکی سۆمەری ناوخۆیی بوو لە شاری لەگەش لە باشوری دوو ڕوبار، لە دوای لاواز بوونی دەوڵەتی ئەکەدی سەری هەڵداو لە سەردەمی گۆتیەکانیا وەک شارە دەوڵەتێکی بەهێز لە بواری ئابوری و کلتوری دەرکەوت بە تایبەت لە سەردەمی پاشا گۆتیا[أبو طالب، ۲۰۱٥، ۱۳۳-۱۳۹].

۱۱- تیامات بە شێوەیەکی گشتی پەیوەستە بەئاوی دەریا و پێش دروستبوونی جیهان هەبووە، وەک هێزی ئاڵۆزی و تێکچوونی سەرەتایی ناسراوە کە دژبە ڕێکخستن و سیستەمی جیهان بووە، سوپایەکی ئامادە کردووە دژی خوایانی گەنج، بەڵام خواوەند مەردۆخ توانی بەسەریدا سەرکاوێت وکوشتی، لە جەستەی ئەو ئاسمان و زەوی دروست کرد[أزارد وآخرون، د.ت، ۱۱٥-۱۱٦]

۱۲- ئیساگێلاEsagilla : بە یەکێک لە گرنگترین و سەرەکیترین پەرستگاکانی بابل دادەنرێت و لە زمانی سۆمەریدا بە واتای خانوی بەرز یان ستونی بەرز دێت، ئەم پەرستگایە تایبەت بوو بە پەرستنی خواوەند مەردۆخ. [حسین، ۲۰۱٤، ۸٤-۸٥].

١٣- كاشییەکان (The Kassites): گەلێكی كوردستانی كۆن بوون كە لە ماوەی هەزارەی دووەمی پ.ز دا، توانیان دەست بەسەر وڵاتی دوو ڕوباردا بگرن بۆ ماوەی نزیکەی چوار سەدە (١٥٩٥-١١٥٧ پ.ز) فەرمانڕەوایی دۆڵی دوو ڕوبار بکەن و رۆڵی بەرچاویان هەبووە لە ناوچەکەدا و توانیویانە ئاشتی و ئارامی بپارێزن [المزوری، ٢٠٠٢، ١٧-١٩]

١٤- ئارامیەکان Arameans: سێیەم گروپی ئەو کۆمەڵە مرۆڤانە بوون کە لە نیمچە دورگەی عەرەەوە هاتوون و لە شام نیشتەجێ بوون، لە دەقە مێخیەکاندا بە ئەخلامۆ ناویان هاتووە بە واتای هاوڕێ یان دۆست دێت، لە کەناری ڕوباری فوڕات نیشتەجێ بوون، کاتێ هاتن بۆ دۆڵی دوو ڕوبار لە سەدەی یازدەی پ.ز لە گەڵ ئاسوریەکان کەوتنە کاکۆکی [باقر، ٢٠١١، ٣٠١-٣١٣].

١٥- ئەخمینییەکان (Achaemenids)(٥٥٠-٥٣٠ پ.ز): سەر بە هۆزەکانی فارس بوون و بەهەخامەنشیەکانیش ناسراون، ناوەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ دامەزرێنەری بنەماڵەکەیان ئەخمینسAchaemenes ، لەسەردەمی کۆڕشی گەورە(٥٥٠-٥٣٠ پ.ز) توانیان دەوڵەتی ماد بروخێنن و دەوڵەتی ئەخمینی دابمەزرێنن، لە(٥٣٩-٣٣١پ.ز)، حوکمڕانی دۆڵی دوو ڕوباریان کردووە، لە ساڵی ٣٣٠ پ.ز لە لایەن ئەسکەندەری مەقدۆنییەوە Alexandwr The Great کۆتایی بە دەسەڵاتیان هاتووە [خدر، ٢٠١٧، ٢٣-٢٨].

١٦- هیلینستی Hellenistic (٣٣١ - ١٢٦ ق.م): شارستانیەتی هیلنستی قۆناغێکی مێژوویی و کلتوریە لە کۆتایی هەزارەی دووەمی پ.ز لە حەوزی دەریای ئیجەو لە سەر دەستی ئەسکەندەری گەورە سەریهەڵداو مایەوە تاکو سەدەی حەوتەمی زایینیک ئامانج لێی تێکەڵکردن و بەیەکەوە بەستنی شارستانیەتەکانی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵات بووە. [رضا، ٢٠١٥، ٨٥-٨٨]

١٧- ئەسکەندەری گەورە Alexandwr THE Great (٣٥٩-٣٣٦پ.ز): بەدامەزرێنەری دەوڵەتی مەقدۆنی دادەنرێت، لەماوەی حوکرانی خۆیدا ٣٥٩ – ٣٣٦ پ.ز دە وڵە تێکی بەهێزی دروستکردوو هەوڵیدا هەموو گریک ڕێک بخات و ڕاستەوخۆ بیخاتە ژێر دەستی خۆیەوە، فراوانخوازی بەرەو ڕۆژهەڵات کردووە و دامەزرێنەری شارستانیەتی هیلنستی بووە. [Thomas ,2007,197].

١٨- سلوقیەکان Seleucid: یەکێک بوون لەسێ ئیمپراتۆریەتەکەی هیلینیتی کەپاش مردنی ئەلیکسەندەر لەناوچەکانی ڕۆژهەڵاتدا حوکمڕانیان کردووە، ناوی سلوقی لەسلوقسەوەSeleucus هاتووە کەسەربازێکی مەقدۆنی بوو لەشوێنکەوتووانی ئەسکەندەری مەقدۆنی دەوڵەتی سلوقی دامەزراند و شاری سلوقیای کردە پایەتەختی

١٩- **ئەشکانییەکان (Parthians) ٢٤٧ پ.ز تا ٢٢٤ ز:** نەتەوەیەکی کۆنی ئارییاین و سەرەتا بەناوی پارتی ناسراون و لەناوچەی پارتیە لەباشوری ڕۆژهەڵاتی ئێران ژیاون، نەژادیان بۆ هۆزی داهی دەگەڕێتەوە کەبەشێک بوون لەئەسکیتیەکان، ئارشاک Arsaces بە دامەزرێنەری دەوڵەتەکەیان دادەنرێت، بۆیە ئارشاکیەکانیشیان پێ دەگوترێ، لە ١٢٦ پ.ز تاکو ٢٢٧ پ.ز حوکمڕانی دۆڵی دوو ڕوباریان کردووە [دیاکونوف، ١٣٥١، ١٥-٣١].

٢٠- ساسانییەکان (Sassanids): (٢٢٤ – ٦٥١ ز):ناو و ڕەچەڵەکیان دەگەڕێتەوە سەر ساسانیSasan کوڕی بابەک کەکاهینی گەورەی پەرستگای ئاناهیتا بووە لەشاری ئەستەخر، خاوەنی دەسەڵاتی خۆجێی خۆیان بوون لەوڵاتی فارسدا، لەئەنجامی شۆڕشی ئەردەشێری ArdashirIکوڕی بابەک (٢٢٤- ٢٤١ز) توانیان کۆتایی بەدەسەڵاتی ئەشکانی بهێنن و بۆماوەی

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 6
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

نزيكەی چوار سەدە حوكمڕانی ناوچەكانی ئێران و دەوروبەری بگرنە دەست، لە ٢٢٧ ز تا ٦٣٧ ز حوكمڕانی دۆڵی دوو ڕووباریان كردووە [محمدأمین، ٢٠٢٢، ٣٣٣٥].

٢١- شیشكاڵۆŠešgallu: جۆرێكی تایبەتی كاهینە كە لە نزیكترین كەسانی پەیوەست بە خوداوەند دادەنرێت و ئەركی سەرەكی ئەنجامدانی جەژن و ڕێوڕەسمە گەورەكان بووە بە تایبەت جەژنە سەرەكیەكان [الأسود، ٢٠١١، ١١٤].

سەرچاوەكان:

- خدر، سەردار احمد، (٢٠١٧)، شارستانیەتی هەخامەنشینەكان لەسەردەمی داریوشی یەكەم(٥٢٢-٤٨٦ پ.ز)، نامەی ماستەر، ڕانیە، بەشی مێژوو، كۆلێژی زانستەمرۆڤایەتیەكان، زانكۆی ڕاپەڕین.
- علی، محمد أمین و رضا، حلمی رسول ، (٢٠١٩)، نموونەگەلێكی پەرستراوەكان لە ئایینی عێراقیە دێرینەكان و هاوتاكانیان لە جیهانی دەوروبەر، ڕانیە،گۆڤاری زانكۆی ڕاپەڕین، بەرگی ٦، ژ ٢، ل ل ٥٦٨ – ٥٩٨.
- عەوڵا، بەختیار قاسم ، (٢٠٢٤)، پەیوەندی كۆمەڵایەتی نێوان لەیاسای بابلی و ئاشورییەكانی هەزارەی دووەمی پ.ز دا، نامەی دكتۆرا، سۆران، بەشی مێژوو،فاكەڵتی ئاداب، زانكۆی سۆران.
- محمد أمین، یوسف عبدالرحمن، (٢٠٢٢)، پەرەسەندنی سەربازی و ئاینیەكان لەدەوڵەتی ساسانیدا(٢٢٤-٦٥١ز)، نامەی ماستەر، ڕانیە، بەشی مێژوو، كۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەكان، زانكۆی ڕاپەڕین.
- محمود، حسن قادر، (٢٠٢٤)، ڕۆڵی خوایەكان لە دەسەڵاتی سیاسی لە عێراقی كۆندا، زاخۆ، گۆڤاری زانستێن مرۆڤایەتی، زانكۆی زاخۆ، پەربەندا ١٢، ژ ٣، ل ل ٥٩٣-٦٠٣.
- محمود، شاناز إبراهیم، (٢٠٢٢)، ڕەوشی كۆمەلایەتی كۆمەڵگەی سۆمەری لە ئەفسانەكانیاندا، نامەی ماستەر، ڕانیە، بەشی مێژوو، كۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەكان، زانكۆی ڕاپەرین.
- محمود، علی عبداللە، ٢٠١٦، دەستا و دەست كردنی دەسەڵات لەلای ئاشووریەكان(١٢٤٤٦١٢پ.ز)، نامەی ماستەر، ڕانیە، بەشی مێژوو، فاكەڵتی زانستەمرۆڤایەتیەكان، زانكۆی ڕاپەڕین.

- أبو الجدایل، عطاء رعد، (٢٠٢١)، الدور الوظیفي لفن الموسیقا في حضارة بلاد الرافدین، دمشق، الهیئة العامة السوریة للكتاب.
- أبو طالب، عماد عبدالعظیم، (٢٠١٥)، تأریخ العراق القدیم، ط١، القاهرة، مصر العربیة للنشر والتوزیع.
- أزارد وآخرون، (د.ت)، قاموس الآلهة والأساطیر، ت: محمد وحید خیاطة، ج١، بیروت، دار الشرق العربي.
- أحمد،كوزاد محمد، (٢٠٢٠)، اللوبیون والگوتیون من تأریخ شعوب الشرق الأدنى القدیم، ط١، أربیل، آشور بانیبال للكتاب، ص ص ٤١-٧٨.
- الأسود، حكمت بشیر، (٢٠١١)، أكیتو عید راس السنة البابلیة والآشوریة، ط١، أربیل، المیدریة العامة للثقافة والفنون السریانیة.

- الأمين، محمود حسين (٢٠١٨)، أكيتو أو أعياد رأس السنة البابلية وعقيدة الخلود والبعث بعد الموت، بغداد، مجلة الآداب، كلية الآداب - جامعة بغداد، ع٥٦، ص ص ١٣١-١٦٢.
- أوتس، جون، (١٩٩٠)، بابل تأريخ مصور، ت: سمير عبد الرحيم الجلبى، بغداد، مطابع دار الشؤون الثقافية.
- باقر، طه وآخرون، (١٩٨٠)، تأريخ العراق القديم، ج٢، بغداد، مطبعة جامعة بغداد.
- باقر، طه، (١٩٧٦)، مقدمة فى أدب العراق القديم، بغداد، دار الحرية للطباعة.
- باقر، طه، (٢٠١١)، مقدمة في تأريخ الحضارات القديمة، ج٢ حضارة وادي النيل، ط١، بغداد، شركة دار الوراق للنشر المحدودة.
- باقر، طه، (٢٠١٢)، مقدمة في تأريخ الحضارات القديمة، ج١ حضارة وادي الرافدين، ط٢، بغداد، شركة دار الوراق للنشر المحدودة.
- براندت، إيفلين كلينكل، (٢٠١٠)، رحلة إلى بابل القديمة، ت: زهدي الداودي، طبعة خاصة مع جريدة الإتحاد، دمشق، دار المدى للثقافة والنشر.
- حسين، ثائر عبد السادة ، (٢٠١٤)، المواكب الدينية في العراق القديم،بغداد، قسم التأريخ، كلية الآداب، جامعة بغداد.
- حسين، ثائر عبدالقادر ، (٢٠١٤)، المواكب الدينية في العراق القديمة، رسالة ماجستير، بغداد، قسم التأريخ، كلية الآداب، جامعة بغداد.
- دباغ، تقى، (١٩٩٢)، الفكر الدينى القديم، ط١، بغداد، دار الشؤون الثقافية العامة.
- دياكوف، ف. وكوفاليف، س (٢٠٠٠)، الحضارة القديمة، ج١، ط١، دمشق، دار العلاء الدين.
- الراوي، ثابت شيبان، (٢٠٠١)، الطقوس الدينية في بلاد الرافدين حتى نهاية العصر البابلي الحديث، بغداد، أطروحة دكتوراه، قسم التأريخ، كلية التربية، جامعة بغداد.
- الراوي، شهد محمد جاسم محمد، (٢٠٢٤)، الطقوس الدينية في الديانة السومرية في ضوء المصادر المسمارية، رسالة ماجستير، قسم الآثار، كلية الآثار، موصل، جامعة الموصل.
- رشيد، فوزي، (١٩٩٤)، الأمير كوديا، بغداد، دار الحرية للطباعة.
- رضا، حلمي رسول ، (٢٠١٥)، بلاد النهرين في العصر الهيلنستي (٣٣١ - ١٢٦ ق.م)، أطروحة الدكتوراه، القاهرة، قسم التاريخ، كلية الآداب، جامعة القاهرة.
- رو، جورج، العراق القديم، (د.ت)، ت: حسين علوان حسين، بغداد، دار الشؤون الثقافية العامة.
- روتن، مارغريت، (١٩٨٤)، تأريخ بابل، ت: زينة عازار و ميشال اى فاضل، ط٢، بيروت، منشورات عويدات.
- زايد، عبد الحميد، (١٩٦٦)، الشرق الخالد، القاهرة، دار النهضة العربية.
- ساغز، هارى، (١٩٧٩)، عظمة بابل، ت: عامر سليمان، موصل، دار الكتب للطباعة والنشر.
- ساغز، هارى، (٢٠٠٨)، عظمة آشور، ط١، ت. خالد أسعد عيسى وأحمد غسان، دمشق، دار مؤسسة الرسلان.

- سليمان، عامر و الفتيان، أحمد مالك، (١٩٧٨)، محاضرات في التأريخ القديم، د.ط، موصل، مطبعة جامعة موصل.
- سليمان، عامر، (٢٠١٠)، العراق في التأريخ القديم، ج١، الموصل، دار ابن الأثير للطباعة والنشر.
- السيد، غسان بديع، (٢٠٢٣)، تجليات مقدسة في عبادات الشعوب القديمة، دمشق، الهيئة العامة السورية للكتاب.
- الشمس، ماجد عبدالله، (٢٠٠٣)، الحضارة والميثولوجيا في العراق القديم، ط١، دمشق، دار علاء الدين.
- الشواف، قاسم الشواف، (١٩٩٦)، ديوان الأساطير - سومر وأكاد وأشور-، الكتاب الأول، أناشيد الحب السومرية، ط١، بيروت، دار الساقي.
- الصالحي، صلاح رشيد، (٢٠١٧)، بلاد الرافدين دراسة في تأريخ وحضارة العراق القديم، ج١، ط١، بغداد، الطباعة الألكترونية.
- الصالحي، صلاح رشيد، (٢٠١٧)، بلاد الرافدين دراسة في تأريخ وحضارة العراق القديم، ج٣، ط١، بغداد، الطباعة الألكترونية.
- الطائي، محمد حمزة حسين، (٢٠١٣)، عربات الآلهة والملوك في العراق القديم في ضوء المدونات البابلية والآشورية، في: آداب الرافدين، مج ٦٧، ص ص ٤٦٧ – ٤٩٢.
- عطا الله، فليب، (١٩٩٤)، نبوخذ نصر، ط١، بيروت، دار الجيل.
- على، فاضل عبدالواحد، (١٩٩١)، المعتقدات الدينية، في: موسوعة الموصل الحضارية، مج١، ط١، موصل، دار الكتب للطباعة والنشر، ص ص ٣٠٤-٣١٨.
- علي، فاضل عبد الواحد، (١٩٨٥)، الأعياد والاحتفالات في حضارة العراق، ج١، بغداد، دار الحرية للطباعة، ص ص ٢٠٧-٢٢٠.
- علي، فاضل عبدالواحد ، (١٩٩٩)، عشتار ومأساة تموز، ط١، دمشق، الأهالي للطباعة والنشر والتوزيع.
- على، محمد جاسم محمد : أعياد العراقيين القدامى ورفاهية المجتمع، فى المورد، مج ٤٢، ع ١، ص ص ٣-١٤، ص ٥، مسترجع من: http://search.mandumah.com/Record/975755
- فاضل عبدالواحد وعامر سليمان، (١٩٧٩)، عادات وتقاليد الشعوب القديمة، ط١، موصل، مؤسسة دار الكتب للطباعة والنشر.
- قاشا، الأب سهيل ، (د.ت)، تاريخ الفكر في العراق القديم، بيروت، التنوير للطباعة والنشر والتوزيع.
- كونتنيو، جورج، (١٩٨٦)، الحياة اليومية في بلاد بابل وآشور، ت: سليم طه التكريتي، ط٢، بغداد، دار الشؤون الثقافية العامة.
- ل. ديلابورت، (١٩٩٧)، بلاد مابين النهرين - حضارتان البابلية والأشورية، ت: محرم كمال، ط٢، القاهرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب.
- لابات، رينيه، (٢٠٠٤)، قاموس العلامات المسمارية، ت: الاب البير أبونا وآخرون، بغداد، منشورات المجمع العلمي.
- لايخبو، نور، (د.ت)، حضارة وادي الرافدين، ت: كاظم سعد الدين، بغداد، دار الشؤون الثقافية العامة.

- المزورى، عماد عبدالقادر، ٢٠٠٢، الكاشيون ١٥٩٥-١١٦٢ ق.م، رسالة ماجستر، أربيل، قسم التأريخ، كلية الآداب، جامعة الصلاح الدين.
- النعيمي راجحة خضر عباس، (٢٠١١)، الأعياد في حضارات بلاد وادي الرافدين، دمشق، صفحات للدراسات والنشر.
- هاشم، زينة قاسم ، (٢٠١٩)، عيد أكيتو، في: مجلة دراسات في التاريخ والآثار، ع ٧١، ٢٠١٩، ص ص ١٦٥-١٧٦.

- بهار، مهرداد، (١٣٩١)، پژوهشى در أساطير إيران، چ٩، تهران، كتاب گزيده.
- دياكۆنۆف، م.م.، (١٣٤٦)، تأريخ إيران باستان، ت. روحى ارباب، تهران، پگاه ترجمهو نشر كتاب.
- دياكۆنۆف، م، م، (١٣٥١) أشكانيان، ت.كريم كشاورزى، چ٢، تهران، انتشارات پيام.

- Baba, Robert (2005) Assyrian New Year Day April 1st or not, Tidi Printing, 2005. https: //www. santababa.com, 3/2/2026, 1:10.
- Bidmead, Julye, (2014), The Akītu Festival, New Jersey: reprinted, 1st ed, Gorgias press LLC.
- Black, J.A, (1981), The New Year Ceremonies in Ancient Babylon, London, in: Religion, Vol. 11, Academic press Inc.
- Black, Jeremy and Green, Anthony, (1998), Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, London, 2nd ed, The British Museum Press, pp 39-59.
- Blackwell publishing.
- Cohen, Mark E, (1993), The Cultic Calendars of the Ancient Near East, Maryland, CDL Press.
- Dalley, Stephanie, (2000), Myths from Mesopotamia, Revised ed., Oxford, Oxford University Press.
- Dirksen, Jan Gerrit, (2011), Weeks, months and years in Old Assyrian chronology, in***:*** ***BiOr***, Vol. LXVIII, No 3-4, Leiden, Netherlands Institute for the Near East, pp.233-242.
- Emelianov, Valdimir V, (2021), Calendar Festivals of the Ancient Orient, St. Petersbur, in: Temporal Concepts and Perception of Time, workshop held in 20th -21th November 2020, pp. 4-14.
- Haas, V, (1998-2001), Neujah sfest - B. Nach akkadischen Quellen, in***: RlA***, Bd. 9, Berlin, Weltered Grafter, S. 294-298.
- Kramer, Samuel Noah (1963), The Sumerians, Chicago, University of Chicago Press.
- Kramer, Samuel Noah, (1969), The Sacred Marriage Rite, London, Indiana University Press.
- Mackenzie, Donald A, (1915), Myths of Babylonia and Assyria, London, The Gresham Publishing, Company Limited.

- Nakata, Ichiro, (1968), problems of the Babylonian Akitu festival, in***:*** ***JANES***, vol.1, No.1, New York, Columbia University, pp.4-50.
- parton, George A, (1913), Kugler's Criterion for Determining the Order of the Months in the Earliest Babylonian Calendar, in: ***JAOS***, vol. 33, American Oriental Society, pp. 297-305,
- Reiner, Evica, 2006, First-millennium Babylonian Literature, Cambridge, in: ***CAH***, Vol.3, Pt.2, 6th Pr. Cambridge University Press, pp. 293-321.
- SallaBerger, W, (1998-2001), Neujahr-sfest -A. Nach sumerischen Quillen, in: ***RIA***, Berlin, Bd. 9, Walter de Gruyter, S. 291-294.
- SallaBerger, Walther, (2018), Festival Provisions in Early Bronze Age Mesopotamia, in ***KASKAL***, vol. 15, Firenze, Logisma editore, pp. 171-200.
- SallaBerger, Walther, (2021), the Emergence of calendarsin the Third Millennium Bce, in: ***StCh***, Vol.9, Wiesbaden, Harrassowitz verlag, pp.1-33.
- Sommer, Benjamin D, (2000), The Babylonian Akitu Festival- Rectifying the King or Renewing the Cosmos, in: ***JANES***, vol. 27, New York, Ancient Near Eastern Society of Columbia University, pp. 81-95.
- Thomas, Carol G, (2007), Alexander the Great in his world,Malden, 1st ed,
- Wasserman, Nathan, (2006), BM 29638 - A New Ritual to Marduk from the Old Babylonian Period, in: ***ZA***, Bd. 96, Berlin, Walther de Gruyter, S. 200-211.
-

resources:
- Khadr, Sardar Ahmad, (2017), Achaemenid Civilization during the Reign of Darius I (522-486 BC), Master's Thesis, Ranya, Department of History, College of Humanities, Raperin University.
- Ali, Mohammed Amin and Reza, Helmi Rasool, (2019), Examples of worship in the religion of ancient Iraqis and their counterparts in the surrounding world, Ranya, Journal of Raperin University, Volume 6, No. 2, pp. 568-5
- Awla, Bakhtiar Qasim, (2024), Social Relations between Babylonian and Assyrian Law in the Second Millennium BC, PhD Thesis, Soran, Department of History, Faculty of Arts, Soran University.
- Mohammed Amin, Yousef Abdulrahman, (2022), Military and Religious Development in the Sassanid State (224-651 AD), Master's Thesis, Ranya, Department of History, College of Humanities, Raperin University.
- Mahmoud, Hassan Qadir, (2024), The Role of Gods in Political Power in Ancient Iraq, Zakho, Journal of Humanities, Zakho University, Parbanda 12, No. 3, pp. 593-6
- Mahmoud, Shanaz Ibrahim, (2022), Social Situation of Sumerian Society in Their Myths, Master's Thesis, Ranya, Department of History, College of Humanities, Raperin University.
- Mahmoud, Ali Abdullah, 2016, The Assyrians (1244612 BC), Master's thesis, Ranya, Department of History, Faculty of Humanities, Raperin University.

- Abu al-Jadail, Atta Raad, (2021), The Functional Role of the Art of Music in the Civilization of Blad al-Rafdin, Damascus, Syrian Public Book Commission.
- Abu Talib, Emad Abdul Azim, (2015), History of Ancient Iraq, Volume 1, Cairo, Arab Egypt for Publishing and Distribution.
- Azard and Akhrun, (D.T.), Dictionary of Gods and Myths, T: Mohammed Wahid Khayat, Vol. 1, Beirut, Dar al-Sharq al-Arabiya.
- Ahmad, Kuzad Mohammed, (2020), Al-Lubion and Al-Gution from the History of the People of the East of Ancient Adni, Vol. 1, Erbil, Assyrian Banibal for Book, pp. 41-7
- Al-Aswad, Hikmat Bashir, (2011), Akito Eid Ras of the Babylonian and Assyrian Sunnah, Vol. 1, Erbil, Syrian Culture and Arts.
- Al-Amin, Mahmoud Hussein (2018), Akito or Ayyad Ras al-Sunnah al-Babylon and the belief of incense and Ba'ath after death, Baghdad, Magazine of Arts, Faculty of Arts - Baghdad University, A5, pp. 131-1

- Oates, June, (1990), Babylon Tarikh Masur, t: Samir Abdul Rahim al-Jalbi, Baghdad, Dar al-Shoun al-Thaqafiya Publishing House.
- Baqir, Taha and Akhrun, (1980), History of Ancient Iraq, Vol. 2, Baghdad, Baghdad University Printing House.
- Baqir, Taha, (1976), Introduction to the Literature of Ancient Iraq, Baghdad, Dar al-Hurriya Printing House.
- Baqir, Taha, (2011), Introduction to the History of Ancient Civilizations, Vol. 2 Nile Valley Civilization, Vol. 1, Baghdad, Dar Al-Waraq Publishing Company Limited.
- Baqir, Taha, (2012), Introduction to the History of Ancient Civilizations, Vol.
- Brandt, Evelyn Klinkel, (2010), Journey to Ancient Babylon, T: Zahdi Al-Dawoodi, Special Edition with Al-Ittihad Newspaper, Damascus, Dar Al-Madi for Culture and Publishing.
- Hussein, Thair Abdul Sada, (2014), Religious Responses in Ancient Iraq, Baghdad, Department of History, Faculty of Arts, Baghdad University.
- Hussein, Thair Abdulqadir, (2014), Religious Policies in Ancient Iraq, Master's Thesis, Baghdad, Department of History, Faculty of Arts, Baghdad University.
- Dabagh, Taqi, (1992), Ancient Religious Thought, Vol.
- Diakov, F. and Kofaliev, S. (2000), Ancient Civilization, Vol.
- Al-Rawi, Thabit Shiban, (2001), Religious Culture in the Country of Rafdin until the End of the Babylonian Modern Age, Baghdad, Doctoral Thesis, Department of History, Faculty of Education, University of Baghdad.
- Al-Rawi, Shahid Mohammed Jassim Mohammed, (2024), Religious Rituals in the Sumerian Religion in the Light of Nail Sources, Master's Thesis, Department of Archaeology, Faculty of Archaeology, Mosul, University الموصل.
- Rashid, Fuzi, (1994), Al-Amir Kudia, Baghdad, Dar Al-Hurriya Publishing House.
- Reza, Helmi Rasool, (2015), Land of the Rivers in the Hellenistic Age (331 - 126 CE), Doctoral Degree, Cairo, Department of History, Faculty of Arts, Cairo University.
- Ro, George, Ancient Iraq, (D.T), T: Hussein Alwan Hussein, Baghdad, Dar al-Shown al-Thaqafiya Al-Aama.
- Rutan, Margaret, (1984), History of Babylon, Vol.
- Zayed, Abdul Hameed, (1966), Al-Sharq al-Khalid, Cairo, Dar al-Nahdha al-Arabiya.

- Saghz, Harry, (1979), Azma Babylon, T: Amer Sulaiman, Mosul, Dar al-Kitb for Printing and Publishing.
- Saghiz, Harry, (2008), Azma Ashur, vol. Khalid Assad Issa and Ahmed Ghassan, Damascus, Dar of the Messengers Foundation.
- Sulaiman, Amer and Al-Fatian, Ahmad Malik, (1978), Lectures in Ancient History, Dr. Ta, Mosul, Mosul University Printing House.
- Sulaiman, Amer, (2010), Iraq in Ancient History, Vol. 1, Mosul, Ibn al-Athir Printing House and Publishing House.
- Al-Sayed, Ghassan Badie, (2023), Glory to the Holy in the Worship of the Ancient Peoples, Damascus, Syrian Public Book Commission.
- Al-Shams, Majid Abdullah, (2003), Civilization and Mythology in Ancient Iraq, Volume 1, Damascus, Dar Alauddin.
- Al-Shawaf, Qasim Al-Shawaf, (1996), Diwan al-Asatir - Sumer, Akkad and Assyria, Al-Kitab al-Awwal, Anasheed al-Hab al-Sumariyah, Vol. 1, Beirut, Dar al-Saqee.
- Al-Salihi, Salah Rashid, (2017), Rafdin Country: A Study in the History and Civilization of Ancient Iraq, Vol. 1, No. 1, Baghdad, Electronic Printing.
- Al-Salihi, Salah Rashid, (2017), Rafdin Country: A Study in the History and Civilization of Ancient Iraq, Vol. 3, Vol. 1, Baghdad, Electronic Printing.
- Al-Ta'i, Mohammed Hamza Hussein, (2013), Arabs of gods and kings in ancient Iraq in the light of Babylonian and Assyrian civilizations, in: Adab al-Rafdin, vol. 67, pp. 467 – 492.
- Atta Allah, Philip, (1994), Nebuchadnezzar, Vol. 1, Beirut, Dar al-Jil.
- Ali, Fadhil Abdulwahid, (1991), Religious Beliefs, in: The Mosul Cultural Encyclopedia, Vol. 1, 1st ed., Mosul, Dar al-Kutub for Printing and Publishing, pp. 304-318.

- Ali, Fadhil Abdulwahid, (1985), Festivals and Celebrations in the Civilization of Iraq, Vol. 1, Baghdad, Dar al-Hurriya for Printing, pp. 207-220.

- Ali, Fadhil Abdulwahid, (1999), Ishtar and the Tragedy of Tammuz, 1st ed., Damascus, Al-Ahali for Printing, Publishing and Distribution.

- Ali, Muhammad Jassim Muhammad: The Festivals of the Ancient Iraqis and the Welfare of Society, in Al-Mawrid, Vol. 42, No. 1, pp. 3-14, p. 5, retrieved from: http://search.mandumah.com/Record/975755

- Fadhil Abdulwahid and Amer Suleiman, (1979), Customs and Traditions of Ancient Peoples, 1st ed., Mosul, Dar al-Kutub Foundation for Printing and Publishing. - Qasha, Father Suhail, (n.d.), A History of Thought in Ancient Iraq, Beirut: Al-Tanweer for Printing, Publishing, and Distribution.

- Contineau, Georges, (1986), Daily Life in Babylon and Assyria, trans. Salim Taha al-Tikriti, 2nd ed., Baghdad: General Cultural Affairs House.

- L. Delaporte, (1997), Mesopotamia: The Babylonian and Assyrian Civilizations, trans. Muharram Kamal, 2nd ed., Cairo: The Egyptian General Book Organization.

- Labat, René, (2004), Dictionary of Cuneiform Signs, trans. Father Albert Abouna et al., Baghdad: Publications of the Scientific Academy.

- Laikhbou, Nour, (n.d.), The Civilization of Mesopotamia, trans. Kazim Saad al-Din, Baghdad: General Cultural Affairs House. - Al-Mazouri, Imad Abdul-Qadir, 2002, The Kassites 1595-1162 BCE, Master's Thesis, Erbil, Department of History, College of Arts, Salahaddin University.

- Al-Nuaimi, Rajiha Khader Abbas, (2011), Festivals in the Civilizations of Mesopotamia, Damascus, Pages for Studies and Publishing.

- Hashem, Zeina Qasim, (2019), Akitu Festival, in: Journal of Studies in History and Archaeology, No. 71, 2019, pp. 165-176.

- Bahar, Mehrdad, (1391), Research in the Myths of Iran, Vol. 9, Tehran, Selected Book.

- Diakonov, M.M., (1346), History of Ancient Iran, ed. Rawhi Arbab, Tehran, translated and published a book.
- Diakineev, M, M, (1351) Ashkanian, T. Karim Kashavarzi, vol. 2, Tehran, Payam Publications.

- Baba, Robert (2005) Assyrian New Year Day April 1st or not, Tidi Printing, 2005. https: //www. santababa.com, 3/2/2026, 1:10.
- Bidmead, Julye, (2014), The Akītu Festival, New Jersey: reprinted, 1st ed, Gorgias press LLC.
- Black, J.A, (1981), The New Year Ceremonies in Ancient Babylon, London, in: Religion, Vol. 11, Academic press Inc.

- Black, Jeremy and Green, Anthony, (1998), Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, London, 2nd ed, The British Museum Press, pp 39-59.
- Blackwell publishing.
- Cohen, Mark E, (1993), The Cultic Calendars of the Ancient Near East, Maryland, CDL Press.
- Dalley, Stephanie, (2000), Myths from Mesopotamia, Revised ed., Oxford, Oxford University Press.
- Dirksen, Jan Gerrit, (2011), Weeks, months and years in Old Assyrian chronology, in***:*** ***BiOr***, Vol. LXVIII, No 3-4, Leiden, Netherlands Institute for the Near East, pp.233-242.
- Emelianov, Valdimir V, (2021), Calendar Festivals of the Ancient Orient, St. Petersbur, in: Temporal Concepts and Perception of Time, workshop held in 20th -21th November 2020, pp. 4-14.
- Haas, V, (1998-2001), Neujah sfest - B. Nach akkadischen Quellen, in***: RlA***, Bd. 9, Berlin, Weltered Grafter, S. 294-298.
- Kramer, Samuel Noah (1963), The Sumerians, Chicago, University of Chicago Press.
- Kramer, Samuel Noah, (1969), The Sacred Marriage Rite, London, Indiana University Press.
- Mackenzie, Donald A, (1915), Myths of Babylonia and Assyria, London, The Gresham Publishing, Company Limited.
- Nakata, Ichiro, (1968), problems of the Babylonian Akitu festival, in***: JANES***, vol.1, No.1, New York, Columbia University, pp.4-50.
- parton, George A, (1913), Kugler's Criterion for Determining the Order of the Months in the Earliest Babylonian Calendar, in: ***JAOS***, vol. 33, American Oriental Society, pp. 297-305,
- Reiner, Evica, 2006, First-millennium Babylonian Literature, Cambridge, in: ***CAH***, Vol.3, Pt.2, 6th Pr. Cambridge University Press, pp. 293-321.
- SallaBerger, W, (1998-2001), Neujahr-sfest -A. Nach sumerischen Quillen, in: ***RIA***, Berlin, Bd. 9, Walter de Gruyter, S. 291-294.
- SallaBerger, Walther, (2018), Festival Provisions in Early Bronze Age Mesopotamia, in ***KASKAL***, vol. 15, Firenze, Logisma editore, pp. 171-200.
- SallaBerger, Walther, (2021), the Emergence of calendarsin the Third Millennium Bce, in: ***StCh***, Vol.9, Wiesbaden, Harrassowitz verlag, pp.1-33.
- Sommer, Benjamin D, (2000), The Babylonian Akitu Festival-Rectifying the King or Renewing the Cosmos, in: ***JANES***, vol. 27,

New York, Ancient Near Eastern Society of Columbia University, pp. 81-95.

- Thomas, Carol G, (2007), Alexander the Great in his world,Malden, 1st ed,
- Wasserman, Nathan, (2006), BM 29638 - A New Ritual to Marduk from the Old Babylonian Period, in: ***ZA***, Bd. 96, Berlin, Walther de Gruyter, S. 200-211.